

12 н.

«ТООНТО»
ансамблин
ЕВРОПООР
аяншалга

Национальная библиотека
Республики Бурятия
МЕСТНЫЙ
ОБЯЗАТЕЛЬНЫЙ
ЭКЗЕМПЛЯР

Тамхингаа
сүлөө
талмай

3 н.

1921 оной
декабрийн
21-нээ гарана

Буряад ҮНЭН

Эхэ нютагаа эб хамта мандуулая!

Бүгэдэ арадай сонин

2012 оной
августын 30
Четверг

№ 34 (21882)
(797)

Намарай эхин
шара бишэн
харын 14
гарагай 5
www.burunen.ru

Буряад Үнэн

Фил ХАБИТУЕВАЙ проект

АВТОРАЙ фото

НУРАГШАДАЙ ХҮНДЭТЭЙ БАГША

НАТАЛЬЯ ТУМУРОВА ЧИЖИКОВА 29-дэхи буряад гимназиин багша. Тэрэ Бэшүүрэй аймагай Дунда-Харлун нютагта түрэнэн байна. 2007 ондо Буряадай гүрэнэй университетэй биолого-географическа факультет дүүргээ. Энэ жэлдэ аспирантурада ороо. 2011 онһоо нургуулида багшална. Гимназида 5-дахи "а" классай хүтэлбэрилэгшэ болонхой:

- Хүүгэдые багаһаань нургахада ехэ һонин гэжэ һанадагби. Юундэб гэхэдэ, үхибүүн бүхэнэй абари зан мэдэхэ болонош. Багашуул баяр гашуудалашье үнэнхэ зүрхэнһөө багшанартая хубалдадаг. Эхэ эсэгэнээ өөрэгүйгөөр багша

хүниие дүтэ һанажа байхадань, багшын сэдхэлдэ уярмаар, баясамаршые байдаг.

Би ехэ эбтэй зетэй багшанарай коллективтэ хүдэлнэб. Дүй дүршэлтэй, һанатай багшанар залуушуултай тунһатай заабари зүбшэлнүүдээрээ хубалдажа байдаг. Эрилтэ ехэтэй, бэрхэ директор Жаргал Будожаповна Сульимова энэ коллективые хүтэлбэрилдэг.

Республикын бүхы багшанарые, тиихэдэ 29-дэхи гимназиин коллективые нуралсалай шэнэ жэлэй эхилһэн ушараар амаршалнаб. Бүхы багшанарта ажал хүдэлмэридэнь, зохёохы амжалтануудые, шэнэ туйлалтануудые хүсэнэб.

Эльвира ДАМБАЕВА оршуулба.

ЭРДЭМ МЭДЭСЫН ҺАЙНДЭРӨӨР!

Хүндэтэ манай уншагшад – аба эжынэр, үндэр һанатай аха усын зон, багшанар, залуу хүрэг!

Сентябриин 1-нэй Эрдэм мэдэсын һайндэрөөр та бүгэдэниие "Буряад үнэн" Хэблэлэй байшанай ажалшад үнэн зүрхэнһөө халуунаар амаршална.

Нуралсалай шэнэ жэлдэ эрхим һайнаар нуража, шэнэ амжалта туйлахыетнай хүсэнэбди.

"Буряад үнэнтэйгөө" нүхэсэжэ, захижа абыт, шэнэ һониноо бидэндэ дуулгажа байгыт гэжэ уряалнабди. һайндэрөөр, хүндэтэ нүхэд!

"Буряад үнэнэйхид".

ИЩЕШЬ КОМПЬЮТЕР ДЛЯ УЧЁБЫ?

КУПИ У НАС И

ВЫБЕРИ ПОДАРОК!

ФРИКОМ ФИРМЕННЫЙ МАГАЗИН
КОМПЬЮТЕРЫ
& ОРГТЕХНИКА

19 ЛЕТ РАБОТАЕМ
ДЛЯ ВАС

44-28-78

www.freecom.ru

ул. Гагарина, 20

Реклама

*подробности на местах продаж. с 29 августа по 31 октября

ИП «МОЛЧАНОВ А.А.»
ПРЕДЛАГАЕТ

ПИЛОМАТЕРИАЛЫ

В НАЛИЧИИ И ПОД ЗАКАЗ:

- БРУС 18X18, 15X18, 10X18
- ДОСКА 2,5X18, 4X18, 5X18
- НЕОБРЕЗНОЙ ТЁС
- КРУГЛЫЙ ЛЕС 4-6 м.

ВЫСОКОЕ КАЧЕСТВО НИЗКИЕ ЦЕНЫ

☎ +7-924-454-65-61

НЕМЕЦ ЗОНОЙ ТҮРҮҮ ДҮРШЭЛ ХЭРЭГЛЭХЭЭР

ЭНЭ долоон хоногтой эхиндэ Германиаа Буряадай 5 аймагуудай түлөөлэгшэд, республикын Толгойлогшо В.Наговицын, Арадай Хуралай Түрүүлэгшэ М.Гершевич түрүүтэй делегаци бусажа ерэбэ.

ФРГ-дэ МИНИ-ФЕРМЭНҮҮД АШАГТАЙ

ЯРУУНЫН аймагай толгойлогшо **Ц.Шагдаров** хөөрэнэ:

-Гайхахаар юумэн олон. Жэжэ үйлэдбэринүүдтэнь тон ажал хэдэг зониинь 80-100 хүн, продукци худалдаанда 100 хүн хабаадуулагдана. Реклама эмхидхэлгэдэ, эд бараагаа зондо хүргэхэ хэрэгтэ эгээн ехэ анхарал хандуулна.

"Эко" гэхэн маркатайгаар наймаанда табигдаһан эд бараан, эдэе хоолой продукци Германида сэг-

нэгдэдэг. Нү наалин багахан фермэдэ ошоходомнай, 4 хүн 60 үнээ хаана. Бэлэн продукциянь бүхы Германияар 10 машина зөөдэг. Заримдаа 5 л нү абахын тула арбаад километр холоһоо зон ердэг байна.

130 хони харадаг мини-фермэ дээрэ 2 хүнтэй бүлэ хүдэлдэг байба, харин 1 кг хониной мяханай түлөө тэндэхи ресторанууд 30 евро түлэдэг юм ха.

Хурамхаанай аймагай Элһэнэй нютагай поселенин гулваа **А.Аранхеев** һонирхолтой юумэ хараһанаа хубаалдаба:

-Фермернүүд һүеэ һургуулинуудта, хүүгэдэй сэсэрлигүүдтэ сэхэ асардаг, үхибүүн бүхэн үдэр бүри һайн шанартай эдээндэ хүртэдэг.

Вячеслав Наговицынай хэлһээр, мөөртэй гэр соо 50 тахяа тээгээд, хото хүдөөгөөр ябажа, үндэгэ худалдадаг ушараар ехэ һонирхоһон байна.

ЖКХ НАЛБАРИНЬШЬЕ ОЛЗОТОЙ

ГЭР байрын-коммунальна ажахыдань муниципальна, мүн хубийн хүтэлбэрийн компанинууд хоорондоо мүрһэсэн хүдэлдэг юм.

-Хубийн иимэ предприятиян хүтэлбэрилэгшэтэй хөөрлөөбди. Тэрэ байрын гэрнүүдые баряад, муниципалитеттэ арендэдэ үгэдэг. Тэдэнь гэр байрагүй зониинь хангадаг юм, - гэжэ Ц.Шагдаров хөөрөбэ. - ЖКХ-гай түлөө түлбэри саг соогоо түлэдэггүй зон тэндэ баһал бии ха юм. Зайн галын унтараадаг, дулаань болкуулдаг байна.

Манай үйлэдбэрилһэн продукци экологиин талаар сээр гээшэ аабза, дэлхэйн хэмжээндэ һайн шанартай. Немец зон адар томо предприятия, томо фермэ баринагүй, бүхы ажалаа юрын аргаар, таатайгаар эрхилнэ. Тэдээндэ эгээн шухалань - эд бараагаа наймаалжа шадаха хэрэг.

Буда ДУГАРЦЫРЕНОВ.
Туяна **САМБЯЛОВА** оршуулба.

ТҮНХЭНЭЙ ЗАЛУУШУУЛ ХУЖАРТА ХУЖАРЛАБА

Түнхэнэй аймагай урагшаа һанаатай залуушуул һаян үдэрнүүдтэ соёлой болон спортын "Жемчужины Тунки" гэхэн фестивальда хабаадажа, хоёр үдэрэй туршада сагаа һайнаар үнгэргэбэ. Тэдэ дуулажа, хатаралдажа, ерээдүйнгөө түсэбөөр хубаалдаба гэшэ.

Залуушуулай хуралдаан эмхидхэхэ тухай иимэ һанамжа Түнхэнэй аймагай захиргаанай залуушуулай политикын талаар таһагай мэргэжэлтэн Светлана Арбалжинова оруулан байна. "Хэдэн жэл соо манай нютага зунай үедэ залуушуулда зорюулагдаһан гү, али ургажа ябаа улаан бургаһадай хабаадалгатай хэмжээ ябуулганууд нэгэшье болодоггүй байгаа. Тиймэһээ энэ фестиваль наада үнгэргэхэ гэжэ шийдхэбэри абажа, залуушуулаа аймагайнгаа эгээл үргэл мүргэлтэй "Тамхи Баряаша" газарта суглуулаабди", - гээд Светлана Арбалжинова хөөрэнэ.

"Тамхи Баряаша" Хужарай захиргаанай мэдэлдэ ородог гэшэ. Тиймэһээ захиргаанай гулваа Владимир Комиссаров, эдэбхитэй залуушуул - З. Шалданов, З. Бартаев, Б. Ангархаев, Г. Зарбаева, В. Сыбеннов, Р. Гыскеев болон бусад фестиваль эмхидхэхын тула яһала ехэ ажал хэжэ, олон тоото айлшадые үндэр хэмжээндэ угтан абаба гэшэ.

Тус хэмжээ ябуулгада хабаадаһан хүбүүд, басагад нэлгын баяр ёһолой үедэ Хэрэнэй болон Зуун-Мориндой команданууд эгээл һонирхоһоор хубсаһа үмдөөд байгаа гэжэ тэмдэглэнэ.

КВН нааданай үедэ Түнхэнэй аймаг соо үдэр бүри үзэгдэдэг ушарнуудые залуушуул наадалан харуулба. Жэшээлбэл, үхэр малай ябаха гурбадахи зүргэ түб харгы дээрэ хэхэ. КВН сооһоо Аршаанда зунай үедэ яагаад гэрнүүд аяншалагшадта тушаададаг бэ, Зуун-Мориндой зундаа мэдээжэ артист Чак Норрис ердэг гэжэ сугларашад мэдээжэ абаба.

Хатарай үдэшэдэ залуушуул бүхы шадалаа харуулжа шадаа гээд эмхидхэгшэд тэмдэглэнэ. Эгээл эндэ бүхы хабаадагшад хатарта дуратай байһанаа мэдүүлбэ.

Түрүүшын үдэрэй үдэшэдэ мүн лэ булта хабаадаһан байна. Хэрэнэй болон Горхойной дунда һургуулинуудай волонтернууд концерт-наада харуулаа. Удаань булта томо түүдгээ тойроод, ёохор наадаяа гүйсэхдэбэ. Хатарай дискотекэ һүни болотор наярба.

Залуушуул хэды һүнийн орой болотор бүжэглэбэшье, эртэхэнэ һэрижэ, үглөөнэй физическэ зарядкада булта гараба. Иигээд лэ фестивалиин хоёрдохи спортын үдэр эхилбэ гэшэ.

Волейбол, буряад бүхэ барилдаан, канат таталга гэхэн спортын зүйлнүүдээр сугларһан залуушуул мүрһэсэбэ. Волейболдо Жэмһэгэй, канат таталгада Хэрэнэй хүбүүд, басагад шалгараа. Харин бүхэ барилдаанда Ахын аймагай айлшад Буда Аюшеев ба Леонид Жамбалов гэгшэд илалта туйлаһан байна.

Эндэ хабаадагшад "Тамхи Баряашын" газарые бог шоройһоо сээрлэжэ, фестиваль наадаяа дүүргэбэ.

Хэмжээ ябуулгын дүнгөөр Хэрэнэй залуушуулай команда түрүүлжэ, ерэхэ 2013 ондо өөрын һууринда "Жемчужина Тунки" гэхэн фестиваль үнгэргэхэ хүндэтэ эрхэдэ хүртэбэ. Харин гол дүн гэхэдэ, бүхы залуушуул сугларжа, бэе бэетээ танилсажа, хөөрлөдөжэ, нүхэсэжэ байхадань, ямар гоёб даа гээд һанагдана.

Сэлмэг ШАГДУРОВА.
Авторай фото-зурагууд.

ТОБШО ҺОНИН

ЭРДЭМ МЭДЭСЫН ҺАЙНДЭРТЭ АРХИ ХУДАЛДАГДАХАГҮЙ

СЕНТЯБРИН 1-дэ Буряад Республика дотор архи худалдалга хоригдобо. Мүн пивэ болон спирт холёотой унданууд баһал хоригдонхой.

Энэ хорюулда архи худалдадаг эмхинүүд бултадаа ороно. Гансал ниитын эдэе хоолой газарнууд болон пошлинын нэмэлтэггүйгөөр наймаалдаг эмхинүүдтэ энэ хуули дэлгэрнэгүй. Энэ хуулийн журам һандаргабал, эмхинүүдтэ 3-4 мянганай ялада, юридическэ нюурнуудта 30-40 мянган түхэригэй яла ашагдаха юм.

Хэрбээ хуулийн наһа гүйсөөгүйшүүлдэ архиин зүйл наймаалбал, баһал мүнгэнэй яла түлэхэ болоно. Байгша оной 7 һарын хугасаада этиловэ спирт болон

архиин зүйл хуули буса худалдаһанай түлөө 85 хүн харюусалгада татагдаһан байна. 210 мянган түхэригэй яла ашагдаа, тэдэнэй 138 мянганиинь үхибүүдтэ архи худалдаһанай түлөө яла түлэһэн байна. Буряад Республика доторхи Дотоодын хэрэгүүдэй министрствын мэдээсэһээр, тус хуулийн онсо эрилтэнүүдые һандаргабал, архиин зүйл худалдаха эрхэ нүхэсэлөө сүүдэй шийдхэбэрээр хэнээгдэжэ магад.

БЭЕ БЭЕЭ ДҮНГЭЭ

УЛААН-ҮДЭДЭ хараа муутайшуулай Бүхэроссийн бүлгэмэй Буряад Республикын эмхин Залуушуулай форум үнгэргэбэ.

Хараа муутай залуушуулые ниитэ ажаябуулгада хабаадуулха, нюдэ үбшэн зоной өөһэдөө хэрэглэхэ

элдэб шэнэ техникескэ хэрэгсэлнүүдые нэбтэрүүлхэ, дэлгэрүүлхэ гол зорилго табигдана. 2012 оной мартһаа август болотор "Доступный мир" гэхэн проект Буряад Республикын хараа муутайшуулай эмхи бээлүүлнэ. Смартфон, компьютер хэрэглэжэ, өөһэдөө ниитэ газраар ябажа һураха дүршэл шудалагдана. Навигациин түхээрлэгэ хэрэглэжэ һураха гээшэ хараа муутай болон харадаггүй залуушуулда шухала. Хотын гудамжануудта иимэ эрэмдэг зоной ондоо хүнэй тухаламжагүйгөөр ябаха түхээрлэгэнүүд үгы. Зон соо бээе найдамтай абажа ябахын тула эрэмдэг залуушуулда иимэ форумдо хабаадаха ехэ тухатай. Мүн залуушуул бэе бэетээ харилсажа, танилсажа, һонин мэдээсэлнүүдээрэ хубаалдаха аргатай бшуу.

Цырегма САМПИЛОВА.

hanaa зобоомо асуудал

ТАМХИНАЙ УТААНАЙ ХОРОТО МАНАН СОО

Архи уудаггүй, тамхи татадаггүй хүн энхэ элүүрээр үхэхэ гэнэн шог үгэ олон зон хэлэжэ, энеэлдэдэг бэлэй. Энэ ябаган үгын эгээл хүүлшын үгэ зүб хаш. Хүн гээшэ мүнхэ бэшэ, хээээ нэгэтэ алтан дэлхэйтэээ хахасахал хабди. Теэд гансал хээээ болон яагаад гэжэ асуудал табигдана. Эмшэлэгшэдэй мэдээгээр, тамхи татадаг хүн бурханай табиһан хэмжээнһээ 10-12 жэлээр урда наһа барадаг ха. Тамхин гээшэ хүнэй ами наһанда ямар хоро асарнаб гэнэн хөөрөө тамхи татадаг хүнтэй ябуулха гээшэ хэрэггүй ябадал. Тон ямар нэгэ эрид шиидхэбэри гаргабал дээрэ.

Жэшээн, Улаан-Үдын захиргаан тамхиной утаанһаа сүлөө талмайнуудые байгуулха ажал ябуулжа байна. Энэнь ехэ найшаалтай. Захиргаанай дэргэдэ ажалта бүлэг байгуулагданхай. Хотын залуушуулай нэгэдэл ехэ ажал ябуулна. Мүнөө дээрэ хотын ямар газарнуудта тамхи татажа болохогүй гэжэ элирүүлэгдэжэ байна. Хотын захиргаанай социальна талаар комитедэй түрүүлэгшын орлогшо Маргарита Мантатовагай хэлэхээр, гэмтэд ямар хэнэлтэ абахаб гэжэ юристнуудтэй хэлсэгдэжэ, нормативна дансанууд бүтээгдэхэ. Юуб гэхэдэ, хотын захиргаанай үүсхэлые хуулийн үндэһөөр дэмжэхэ Россиин кодексдо ниитэ газарта тамхи татаһанай түлөө яла тохохо тухай хэлсэгдээгүй.

ТАМХИНТАЙ ТЭМСЭЛ - МҮНӨӨ САГАЙ ЭРИЛТЭ

Болбосорон хүгжэһэн ниигэмдэ тамхинтай тэмсэл үнинэй эхилэнхэй. Тамхиной хорон тухай ута үнжагай лекци, элидхэл хэгдэдэг бэшэ, харин эрид шанга шиидхэбэри гаргагдаг. Жэшээн, США-да самолёдоор ниидэхэ 9 сагай хугасаада тамхи татажа болохогүй. Кинофильмнүүдтэ гол геройе тамхи татажа буулгабал, энэ фильм 17 наһанһаа доошо үхибүүдтэ харуулхагүй гэнэн тэмдэгтэй болодог. Тиигэжэ тамхи таталгада хорилгын ябуулга хэгдэнэ гэшэ.

ТАТАДАГҮҮЙ ХҮНИИЕ УТААН ХОРЛОДОГ

Тамхиной утаан тон ехэр оршон тойронхи зондо хорото нүлөө үзүүлдэг гэжэ үнинэй эли. Россиин мэргэжэлтэдэй мэдээгээр, гүрэн дотор ажаһуугшадай хахадын тамхи татадаг зон. Улаан-Үдэдэ үхибүү түрэхээ байһан эхэнэрнүүдэй 60 процентнь тамхияа хаядаггүй.

- Вируснэ пневмонигаар үбдөөд хэбтэн аад, тамхияа татажал байдаг. Эмшэдэй хэлэжэл байхада, тоонгүй, татажал байдаг. Тэдэнэр нарай нялхда ямар харша хоро үзүүлжэ байһанаа булта ойлгоошые наа, тамхияа хаянагүй, - гэжэ Улаан-Үдэ хотын эмнэлгын профилактикын түбэй эмхидхэлэй-методическа таһагые даагша Гамма Балданова хөөрэнэ.

Тамхи таталга нэн түрүүн үхибүүдэй наададаг талмайнуудта, парк болон эмнэлгын газарнуудта, гэрэй газрагүүрхи үхибүүдэй талмайнуудта хорихо хэрэгтэй.

АРБАТ - ТАМХИНАЙ УТААНҺАА СҮЛӨӨ ТАЛМАЙ БОЛОХО ГҮ?

Хотын түб талмайнууд тамхиной утаанһаа сүлөө газарнууд болохо бээ гэжэ найдахаар. Хүн зоной ехээр сэнгэдэг, амардаг Арбат ерэхэ, хүн зонһоо тамхиной хорон тухай, тамхиной утаанһаа сүлөө талмайнууд тухай асуудалнуудые нурагшалбаб. Сэхыень хэлэхэдэ, 10 зоной зургааниинь намтай хөөрөлдэхэдөө, тамхияа унтраагаад, урна руу хаяа. Энэнь хадаа тамхиной хорон тухай мэдээсэл, планшет юумэнэй табяатай байбал, үнэхөөрөө бүтэхөөр гэшэ. Тэрэ хэнэн хөөрөлдөөнэй зарим нэгыень доро дурдая:

Борис, 30 наһатай. Энэ хүн эгээл түрүүн дүтэлхэдэмни, тамхияа аягүйрхэн унтраагаа бэлэй:

- Тамхиной утаанһаа сүлөө талмай эндэ бии болгоболнь, ехэ баярлахаб. Би 15 жэл тамхи татанаб, хаяжа оло дахин туршааб, теэд шаданагүйб. Олон газарта тамхи татажа болохогүй наань, намда ехэ туһа боложо, тамхияа хаяжа магадби.

50-яад наһанай нэгэ эхэнэрэй хажууда залуу эхэнэр бага үхибүү тэбэрээд, хоюулаа тамхилна. Наһатайшагынь, хүгшэн эжы хэбэртэй, уршагад гээд:

- Ямар зоно гээбта? Хэнэй ямар хэрэг юм, хаанашье тамхи татахада, энэ минии хубийн хэрэг!- гэбэ.

Хоёр дүшөөд наһанай эхэнэрнүүд маларна ажал хэжэ байгаад, тамхилхаяа нуугаа хэбэртэй:

- Тон зүб, үнэхөөрөө, залуушуулые тамхинһаа холодуулхал хэрэгтэй. Бидэшы дүүрээбди. Хэды оло дахин тамхинһаа гаража туршаад, шаданагүйбди.

- Ажалайнгаа нуурида тамхи таталга хорихо хэрэгтэй. Кафегэй үүдэндэ тамхи татадаггүй ажалшад хэрэгтэй гэнэн соносхол байгаа нэн. Тэрэнэ тон зүб. Ажалтай болохоёо наһанан залуушуул тамхи татахаяа болихол даа. Мүн ажалайнгаа үедэ ямар ехэ сагаа тамхи татажа һалгадаг гэшэб?! Эгээл хэрэгтэй асуудал бодхоожо байнат, бэрхэт! - гээд, хажуугаарнай гаража ябаһан **нэгэ томоотой, ноёнсор хүн** хэлээд ябашаба.

Арбат дээрэхи фонтанай хажууда аажамхан нуугаад, амтагайгаар хороод, утаагаа өөдөн ехээр хаялжа, тамхилжа байһан нэгэ залуушаг эхэнэр ехэ сухалдаба:

- Яһан хашартай юум бэ! Бүхы амта шэмтыень бузарлабат! Сэдьхэлээ амаруулан татахыншые аргагүй!

- Эндэтнай үхибүүд наадажа байна. Энээхэн нарайлха залуу эхэнэр ябана.

- Теэд, яагаа юум бэ?! Дураа гүтаһан хүн тамхи татадаггүй

газарта ошог лэ, хэн тэдэниие барья юм?!

Иимэнүүд олон янзын һанамжа. Гэхэтэй хамта, эдэ зонтой хөөрөлдэхэдэ, Улаан-Үдэдэ тамхиной утаанһаа сүлөө талмайнууд хэрэгтэй хаш гэжэ элирнэ.

НИИТЭ ГАЗАРТА ТАМХИ ТАТАЛГА ХУБИИН ХЭРЭГ БЭШЭ

Тамхи таталга гэшэ хубийн хэрэг гэжэ тон буруу һанамжа. Тэрэниие олон зон баримталдаг. Гэбэшье, тамхиной утаанһаа дүтэ байһан зондо тон ехэ хохидол ушаруулагдадаг гэжэ эрдэмэй болон эмшэлэгын талаар элирүүлэгдэнхэй. Тиимэһээ гүрэн соохи зоной тэн хахадын тамхи татадаг наа, нүгөө хахадын баһал тамхи татаһантай адляар бээ хохидуулһан болоно. Юуб гэхэдэ, Улаан-Үдын Эмнэлгын профилактикын түбэй таһагые даагша Зинаида Михайловагай ажалайн таһагай хүршэ таһагтан тамхи татадаг байгаа. Тэдэнэй утаанниинь Зинаида Базаровнагай таһаг руу батарейн нүхөөр орошодог нэн. Бэе махабад соохи хорото бодосуудые элирүүлдэг тус-

хай түхээрэлгээр «Здоровье» гэнэн эмнэлгын газарта шалгуулхадань, тон ехээр тамхи татадаг хүн гэжэ элирүүлэгдээ. Зүгөөр өөрөө нэгэшые тамхи татадаггүй бшуу. Тиимэһээ тамхи татаашьегүй наамнай, хажуудахи зоной татахадань, адлил бээ хорлуулна гэшэбди. Өөрингөө һайн дураар тамхи татажа байһан зон хажуудахи зондоо хоро хэнэб гэжэ ойлгохо ёһотой. Энэниие ойлгобошые, тамхин гэшэ манай ажабайдалда ямаршые хорогүй юумэн шэнгээр наагадаг болошонхой.

ТАМХИН - ХУУЛИ БУСА ҮЙЛЭ

Профилактическа ажалай таһагые даагша Зинаида Михайловагай хэлэхээр, Россиин Социальна талаар хамгаалгын болон элүүр энхын министрствэдэ "О защите здоровья населения от последствий потребления табака" гэнэн хуулийн проект бэлдэгдэжэ байна. Тэрэ хуулиие Россиин түүхэдэ эгээл шанга, шэрүүн хуули гэжэ нэрлэгдээ.

Энэ хуулийн ёһоор, арад зоной энхэ элүүрые хамгаалгын талаар хэгдэхэ ажаябуулганууд хараада абтанхай. Тамхинтай тэмсэлээ бүхэдэлхэйн эмхиин

Рамочно конвенциин дүримдэ үндэхөө. Тэрэнэй ёһоор, 2014 онһоо хүниие шэрэдэг бүхы унаанууд соо болон вокзал, аэропортнуудай үүдэнһээ 10 метр зайда тамхи татажа болохогүй. 2015 онһоо гостиница, кафе, һүнийн клуб, лифт, олон зоной суглардаг газарнуудта тамхи огтолон татажа болохогүй. Тамхи үйлэдбэрилдэг эмхинүүд спонсор боложо, энэ тэрэ газарта, хэмжээ ябуулгануудта реклама, соносхол хэхэнь хоригдохо. 2013 оной зунһаа эхилээд, наймаа, магазин, киоскнүүдта тамхи сүлөө худалдагдахагүй. Мүн үнэрдэдэг болон жажалдаг тамхин хуулийн ёһоор хоригдохо. Тамхиной сэн горитой дээшлэхэ.

Иимэ хэмжээ ябуулгануудые эмхидхэжэ, эридээр бээлүүлээгүй наа, тамхинһаа хүн зоной амидарал муудаха, элүүр зон үсөөрхэ.

Жэл бүри тамхиной хоронһоо Росси гүрэн соо 400 мянган зон хосорно. Тамхиной утаанһаа элүүр байдалаа аршалха манай уялга.

Цырегма САМПИЛОВА, Радна-Нима БАЗАРОВАЙ фото-зураг.

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ХҮДЭЛМЭРИЙН ТҮСЭБ

2012 оной августын 27-һоо 31 хүрэтэр

I. БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ТҮРҮҮЛЭГШЫН САГ ЗУУРА УЯЛГАНУУДЫГ ДҮҮРГЭГШЭ Ц.Б.БАТУЕВАЙ ДЭРГЭДЭ ҮНГЭРГЭГДЭХЭ ТҮСЭБЛЭЛГЫН ЗҮБЛӨӨН

Зүблэхэ зүйл:

1. Арадай Хуралай хороонуудай 2012 оной августын 20-һоо 24 хүрэтэр дүүргэн хүдэлмэри тухай мэдээсэл (элидхэлшэд: хороонуудай түрүүлэгшээр)

27.08. 9.00 Арадай Хуралай бага танхим

2. Арадай Хуралай 2012 оной августын 20-һоо 24 хүрэтэр үнгэргэгдэн хэмжээ ябуулганууд тухай эмхидхэлэй таһагай мэдээсэл (элидхэлшэ О.Р.Батуева)

3. Арадай Хуралай хиналтын документнуудыг гүйсэдхэлгын байдал тухай эмхидхэлэй таһагай мэдээсэл (элидхэлшэ О.Р.Батуева)

4. Буряад Республикын хуулинуудыг федеральна хуули ёһоннуудтай зохилдуулгын хойноһоо хиналта тухай (элидхэлшэ О.Р.Батуева)

5. Арадай Хуралай 2012 оной августын 27-һоо 31 хүрэтэр түсэблэн хэмжээ ябуулганууд тухай (элидхэлшэ О.Р.Батуева)

6. 2012 оной августын 20-һоо 24 хүрэтэр Хуули ёһоной управлениин дүүргэн хүдэлмэри тухай мэдээсэл (элидхэлшэ М.В.Дампилова)

7. 2012 оной августын 20-һоо 24 хүрэтэр Мэдээсэлэй-шэнжэлэлгын управлениин дүүргэн хүдэлмэри тухай мэдээсэл (элидхэлшэ О.Р.Батуева)

8. Арадай Хуралай ажал ябуулга тухай республикын хэблэлнүүдтэ 2012 оной августын 20-һоо 24 хүрэтэр олондо мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүдтэ толилогдоһон материалнуудай шэнжэлэл тухай тухай таһагай мэдээсэл (элидхэлшэ С.В.Хайдапова)

II. БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ – АППАРАДАЙ ХҮТЭЛБЭРИЛЭГШЫН УЯЛГАНУУДЫГ САГ ЗУУРА ДҮҮРГЭГШЭ В.Г.ТАРХОВАЙ ДЭРГЭДЭ ҮНГЭРГЭГДЭХЭ ХҮДЭЛМЭРИЛГЫН ЗҮБЛӨӨНҮҮД

Зүблэхэ зүйл:

1. Буряад Республикын Арадай Хуралай 2012 оной августын 27-һоо 31 хүрэтэр болотор түсэблэн хэмжээ ябуулганууд тухай

27.08 13.30 Арадай Хуралай бага танхим

2. Буряад Республикын Арадай Хуралай хиналтын документнуудыг гүйсэдхэлгын байдал тухай

3. Элдэб асуудалнууд

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ХОРООНУУДА

Буряад Республикын Арадай Хуралай Бюджетэй, налогуудай болон финансын талаар хороон (түрүүлэгшэнь Ц.Д.Э.Доржиев)

Зүблэхэ зүйл:

“Буряад Республикын Арадай Хуралай ээлжээтэ хорин юһэдэхи сессидэ зүбшэн хэлсэлгэдэ оруулагдаха асуудалнууд

28.08 10.00 каб.235

Буряад Республикын Арадай Хуралай Гүрэнэй байгуулалтын, нютагай өөһэдэн хүтэлбэриин, хуули ёһоной болон гүрэнэй албанай асуудалнуудай талаар хороон (түрүүлэгшэнь А.С.Скосырская)

Зүблэхэ зүйл:

«Буряад Республикын Арадай Хуралай Регламентда хубилалтануудыг оруулха тухай» Буряад Республикын Арадай Хуралай тогтоолой түлэб тухай

28.08 11.00 каб.323

Зүблэхэ зүйл: Буряад Республикын табадахи зарлалай Арадай Хуралай депутатуудай хунгалта үнгэргэхэ хунгуулиин округуудыг бүридүүлэхэ тухай

30.08 14.00 каб.323

Буряад Республикын Арадай Хуралай Газарай асуудалнуудай, аграрна политикын болон эд хэрэглэлгын дэлгүүрэй талаар хороон (түрүүлэгшэнь В.А.Павлов)

Зүблэхэ зүйл:

“Буряад Республикын дэбисхэртэ худалдаа наймаанай ажал ябуулгыг гүрэнэй талаһаа гуримшуулха тухай” Буряад Республикын хуулиин түлэб тухай

28.08 10.00 каб.119

Зүблэхэ зүйл:

“Буряад Республикын дэбисхэртэ этилэй спирт, спирт холисотой продукция үйлэдбэрилгыг болон тэрэнэй эрьсые хуули ёһоной талаар гуримшуулха зарим асуудалнууд тухай» Буряад Республикын хуулиин 5-дахи статьяда хубилалтануудыг оруулха тухай” Буряад Республикын хуулиин түлэб тухай

29.08 10.00 каб.119

Буряад Республикын Арадай Хуралай Регионууд хоорондын, үндэхэтэнэй асуудалнуудай залуушуулай политикын, ниитын болон шажан мүргэлэй нэгэдэлнүүдэй талаар хороон (түрүүлэгшэнь В.Р.Булдаев)

Зүблэхэ зүйл:

“Буряад Республикын ниитын палата тухай” Буряад Республикын хуулиин түлэб тухай

27, 31.08 14.00 каб.212

Буряад Республикын Арадай Хуралай Социальна политикын талаар хороон (түрүүлэгшэнь А.Т.Стопичев)

Зүблэхэ зүйл:

“Россиин Федерацида ажаһуудалай эгээл бага хэмжээн тухай” Федеральна хуулида хубилалтануудыг оруулха тухай” 109059-6-дахи дугаарай федеральна хуулиин түлэб тухай

27.08 14.30 каб.216

Зүблэхэ зүйл: “2013 ондо Буряад Республикада пенсионерэй ажаһуудалай эгээл бага хэмжээн тухай” Буряад Республикын хуулиин түлэб тухай

28.08 10.00 каб.216

Буряад Республикын Арадай Хуралай экономика политикай, байгаалин нөөснүүдэ хэрэглэлгын болон оршон тойронхи хамгаалгалын талаар хороон (түрүүлэгшэнь В.Г.Ирильдеев)

Зүблэхэ зүйл:

“Универсальна электронно карта тухай” Буряад Республикын хуулиин түлэб тухай

27.08 15.00 каб.203

Зүблэхэ зүйл:

“Буряад Республикын хууриин тосхонуудта ногоон ургамалнуудыг хамгаалха тухай” Буряад Республикын хуулиин 11-дэхи статьяда хубилалтануудыг оруулха тухай” Буряад Республикын хуулиин түлэб тухай

28.08 14.00 каб.203

Зүблэхэ зүйл:

“Буряад Республикада байгуулагдаха технопаркууд, промышленна паркнууд тухай” Буряад Республикын хуулиин түлэб тухай

30.08 10.00 каб.203

Зүблэхэ зүйл:

“Буряад Республикын зарим хуули ёһонуудта хубилалтануудыг оруулха тухай” Буряад Республикын хуулиин түлэб тухай

30.08 14.00 каб.203

УЛАСХОРОНДЫН ХАРИЛСААН

Буряад Республикын Арадай Хуралай Түрүүлэгшэ М.М.Гершевичэй Новосибирск хотодо ФРГ-гэй Генеральна консул Найтхарт Хёфер-Виссингтэй уулзалга

30.08 0.45 каб.327

ЭРХЭТЭДЫЕ ХҮЛЭЭН АБАЛГА

А.С.Коренев – Буряад Республикын Арадай Хуралай түрүүлэгшын орлогшо

27.08. 14.00-17.00 каб.326

Эльвира **ДАМБАЕВА** оршуулба.

Хүдөө нютагуудай һонин

ҮБНЭ ХУРЯАЛГА ТҮЛЭГ ДУНДАА

Яруунын аймагта 49298 тонно бүдүүн тэжээл хуряажа абаха ёһотой. Тэрэ тоодо 14068 тонно тэжээл хүдөө ажахын предприятинууд бэлдэхэ болоно.

Үльдэргын хүдөө ажахын кооператив, акционернэ “Комсомольский” гэнэн хаамал түхэлэй бүлгэм, “Тулдун” гэнэн ажахы үбнэ хуряалгаар түрүү зэргэдэ ябана. Тиихэдэ “Победа”, “Дружба” гэнэн хүдөө ажахын үйлэдбэриин кооперативайхид үбнэ хуряалгада жэгдэрэн орожо байнхай. Нүүлдэ нэрлэгдэнэн хоёр ажахыда эбэртэ бодо малай тоо эгээл ехэ.

Аймагай хүдөө ажахын управлениин ахамад зоотехник Д.Б.Дармаевай тэмдэглэнээр, нёдондойхидо орходоо нуга сабшалангай ургаса нураггүй найн, хүнүүд үбнэ тэжээлээр мүнөө жэлдэ дуталдахагүй. Сомоһон, һүрилһэн үбнэ хоройдоо оруулжа байһан хүнүүд олон болонхой. Энэ аймагта сентябриин 10 хүрэтэр нуга сабшалангай ургаса хуряажа абаха түсэбтэй.

САГААТАЙ НЮТАГАЙ ПЕНСИОНЕРНҮҮДЭЙ КЛУБ

Зэдын аймагай Сагаатай нютагай ажабайдалда Змартагдашагүй үйлэ хэрэг болобо. 2007 оной апрель һарада байгуулагдаһан пенсионернүүдэй клубай табан жэл болобо.

Энэ үдэртэй дашарамдуулан, “Сагаатай гол” гэжэ нэрлэгдэнэн клубай гэшүүд Наталья Шаракчинова

гэжэ хүтэлбэрилэгшын ударидалга доро ойн баяраа тэмдэглэбэ.

Энэ клубай дэргэдэ тон иимэ нэрэтэй ансамбль байгуулагданхай. Нютагай захиргаан энэ клубые байшантай болгобо. Эндэ ансамблиин гэшүүд репетици хэхэ аргатай болоо. Тиихэдэ аймагай захиргаан 5 мянган түхэригэй сертификат бэлэглээ. М.Р.Чойбонов Бабжа-Барас баатарай дүрэтэй бэлэг зураг бэлэглээ. Пенсионернүүдэй клуб саашадаа бүри эдэбхитэйгээр ажал хүдэлмэреэ ябуулха түсэбтэй.

ХҮҮГЭДЭЙ СЭСЭРЛИГ БЭЛЭН

Татаурово тосхоной хүүгэдэй сэсэрлигтэ һүүлэй жэлдэ үнгэргэгдөөгүй ехэ заһабарилга хэгдээ.

Дулаасуулгын шэнэ хэрэгсэлнүүд тодхогдоо. Хүүгэдэй наадаха талмай зохидоор түхээрэгдээ.

Сентябриин 1-дэ хүүгэдэй сэсэрлигтэ нютагай үхибүүд ябажа эхилхэ юм.

Ерэхэ жэлдэ эндэ доодо шальены, хушалтыень шэнэлхэ хүдэлмэри дүүргэгдэхэ байна.

ЗАЛУУШУУЛАЙ ШЭНЭ ЭМХИ

Хурамхаанай аймагай Аргадын хургуулиин Х46-дахи выпускын хүбүүд, басагад һаяхан сугларжа, эрдэмэй гуламта дүүргэнээр 10 жэлэйнгээ ойн баярыг тэмдэглэбэ.

Нютагайнгаа дуганай дэргэдэ тэдэ хүрдэ бүтээгээ. Тэрэшэлэн нютагайхидһаа гадна нэгэ класста һураһан нүхэдһөө бүридэнэн ТОС байгуулха гэжэ шиидээ. “Уетэн” гэжэ нэрлэгдэнэн энэ ТОС 2012 оной март һарада байгуулагдаа. Тэрэнэй бүридэлдэ 29 хүн ороно. Мүнөө үедэ энэ ТОС-ой гэшүүд автобусой тогтодог газар болбосон түхэлтэй болгожо байнхай. Сэсэн ухаатай һурган хүмүүжүүлэгшэ, класкай хүтэлбэрилэгшэ байһан Будыма Бадмажаповна Лосоловае тэдэ һайханаар дурсан һанажа ябадаг.

ТҮЛӨӨНЭГҮЙ НУРАЛСАЛАЙ НОМУУДАЙ БОЛОХОНЬ

Һүүлэй арбан жэлэй хугасаада Нтүрүүшынхиё нэгэдэхи болон хоёрдохи класста һураха үхибүүд Яруунада түлөөнэгүгээр бүхы номуудтай болохонь.

Зарим һуралсалай номуудта хэрэгтэй дэбтэрнүүдэ түрэлхидын абажа үгэхэ болоно.

Федеральна бюджетэй мүнгөөр эдэ номууд абтаба. Эхин классуудта гүрэнэй һуралсалай шэнэ стандарт нэбтэрүүлэгдэхэнь. Энээнһээ уламжалан, хүүгэд шэнэ программаар һуража эхилхэнь гээшэ.

Эльвира **ДАМБАЕВА** хэблэлдэ бэлдэбэ.

Буряад Республикын түүхэд хоёрдохиёо Байгалай экономика хуралдаан сентябриин 13-наа эхилжэ 16 хүрэтэр үнгэргэгдэхэн. "Шэнэ экономика – шэнэ онол аргууд" гэнэн темээр тэрэ эмхидхэгдэжэ, үнгэргэгдэхэ болон. Россиин Федерациин Федеральна Суглаанай Федерациин Совет болон Буряадай Правительство тэрэниие эмхидхэнэ.

Россиин засаг зургаануудай, олзын хэрэг эрхилэгшэдэй мянгаад шахуу түлөөлэгшэд энэ хуралдаанда хабаадаха ёготой. Россиин Федерациин Федеральна Суглаанай Федерациин Соведай Түрүүлэгшэ Валентина Матвиенко, Россиин Федерациин Правительствын Түрүүлэгшын орлогшо Аркадий Дворкович, энергетикын талаар Гүрэнэй Дүүмын хорооной түрүүлэгшэ Иван Грачев, Россиин Федерациин энергетикын министр Александр Новак, Россиин Федерациин худалдаа наймаанай-промышленна палатын вице-президент Владимир Страшко, акционернэ «Россиин түмэр харгынүүд» бүлгэмэй президент Владимир Якунин болон бусад хабаадахаар хүлээгдэнэ.

Үнгэрхэн долоон хоногой эсэс багаар Москвада Байгалай экономика хуралдаа эмхидхэжэ үнгэргэхэ хорооной гэшүүд сугларжа, зүблөө үнгэргэгдэнэ байна. Энэ зүблөөндэ республикын толгойлогшо **Вячеслав Наговицын**, экономикын министр **Татьяна Думнова** гэгшэд хабаадаа.

Орон дотор зарим экономика хуралдаануудай үнгэргэгдэхэеэ болижо байһан сагта Россиин Федерациин Федеральна Суглаанай Федерациин Совет Байгалай экономика хуралдаае үнгэргэхэ гэжэ дэмжээд, Байгалай регионой социаль-экономика хүгжэлтэдэ ехэ үүргэ дүүргэхэ байһыень зүб ойлгоно, - гэжэ Татьяна Думнова хэлээ.

Энэ зүблөөнэй үедэ **Валентина Матвиенко** үгэ хэлэхэдэ, Зүүн Сибириин болон Алас Дурна зүгэй амжалттай хүгжэлтэһөө Россиин ерээдүй дулдыдана гэжэ тэмдэглэһэн байна.

Тэрэнэй хэлэхээр, Сибирь болон Алас Дурна зүг хадаа шэнэ үүсхэлтэйгээр экономикые хүгжөөхэ регионууд болохо ёготой. Тиихэдэ энэ хэрэг амжалттай бэелүүлхын тула бүхы шатын засагай зургаануудай оролдолго хэрэгтэй гэжэ тэрэ хэлээ.

Энээнхээ гадна Россиин мого нотагуудые хүгжөөлгы хуули ёһонуудаар дэмжэхэ хэрэгтэй гэжэ Валентина Матвиенко тоолоно.

-Жэшээлхэдэ, Сибирь болон Алас Дурна зүг, мүн тиихэдэ бүхы Росси дотор экономикын халбариин хүгжэлтэ шэнэ шатада гаргахын тула ямар хуули ёһонуудые абалал, ашагтай байха гэшээб гэжэ энэ уласхоорондын экономика конференцидэ сугларжа хөөрөлдэхэдөө, ойлгожо абаха ёһотойбди, - гэжэ Валентина Матвиенко хэлээ.

Шэнэ экономикые байгуулгада Росси гүрэнэй Ази болон Номгон далайн регионой гүрэнүүдтэй харилсаа холбоо үргэдхэхэ шухала гэжэ Федерациин Соведай Түрүүлэгшэ тоолоно.

Байгалай экономика хуралдаае угтуулан

ЕХЭ ЁМОМОЛОЛГОНУУД ХЭГДЭХЭ

Туркада харгы заһабарилагдана

Манай гүрэнэй зүүн зүгэй мого нотагуудые абажа харахада, географическа байдалһаа уламжалан, эдэ гүрэнүүдтэй харилсаатайгаар хүдэлжэ байнхай, тэдэнэй экономикын халбариин дүй дүршэл урагшатайгаар нэбтэрүүлжэ байнхай гэжэ Валентина Матвиенко тэмдэглээ.

АТС-эй хуралдаанай үүлээр энэ конференци үнгэргэгдэхэ байна. Харин 2013 оной январь һарада Владивосток хотодо Ази-Номгон далайн парламентын хуралдаанай XXI сессии Росси гүрэнэй хүтэлбэрилэгшэдэй ударидалга доро үнгэргэгдэхөөр түсэблэгдэнхэй.

Федерациин Соведай толгойлогшо конференциин хүдэлмэриие мэдээсэлэй талаар хангаха шухала гэжэ тэмдэглээ. Тэрэнэй хэлэхээр, хүн зон хадаа мого нотагуудай ажабайдал ёһоор мэдэнэгүй, эдэ бүгэдэн тухай гүйсэд дүүрэнээр мэдээсэхэ, харуулха хэрэгтэй.

Тиихэдэ Федеральна телеканалнууд болон бусад олондо мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүд Буряад ороной байдал үргэнөөр харуулха арга боломжотой. Энээнхээ гадна Сибирь болон Алас Дурна зүгыг хүгжөөхэ бэрхэтэй асуудалнуудыень шийдхэлгэдэ нүлөөлхэ энэ ехэ хуралдаанай үүргэ олоонитэдэ үргэнөөр харуулха байна ха юм, - гэжэ тэрэ тоолоно.

Федерациин Соведай Түрүүлэгшын орлогшо, эмхидхэлэй хорооной түрүүлэгшын орлогшо Вячеслав Штыровэй

үгөөр, министерствэнүүд болон албан зургаануудай дунда ехэ хүдэлмэри үнгэргэгдөө, нэрлэгдэгшэ мого нотагуудай урда табигдаһан зорилгонуудые шийдхэлгэдэ хайн нүлөөтэй, шухала хөөрөлдөө эмхидхэхэ хуралдаан боложо үнгэрхын тула ехэ бэлдхэл хэгдэжэ байнхай. Энэ хуралдаанай үедэ энергетикын халбарие хүгжөөхэ, территорияна кластернуудые хүгжөөхэ асуудалда ехэ анхарал хандуулагдаха ёготой. Тиихэдэ гүрэнэй болон хубин хамжаанай асуудалнууд хэлсэгдэхэ. Байгал шадарай байгаалиин дэбисхэр хамгалха тухай үргэн дэлисэтэй хөөрөлдөөн эмхидхэгдэхэ гэжэ Федерациин Соведай хэблэлэй албан мэдээсээ.

Конференциин эмхидхэлэй хорооной түрүүлэгшын тухалагша, Буряад Республикын Толгойлогшо Вячеслав Наговицын үгэ хэлэхэдэ, шухала удха шанартай хэмжээ ябуулга манай республикада үнгэргэгдэхэеэ байна, энэмнай ехэ нэрэ хүндын хэрэг, тиихэдэ экономика талаар хүгжэхэ шэнэ арга боломжонуудые олгохо байна. Жэшээлхэдэ, 2009 ондо имэ хуралдаан үнгэргэгдэжэ, Буряад ороной экономика болон социальна хүгжэлтэдэ ехэ түлхисэ боложо үгөө. Энэшье удаа үнгэргэгдэһэн хуралдаанай үедэ гадаадын инвестицинуудые ехээр шэглүүлхэ, ашагтай хэлсээнүүдые баталха аргатай байхабди гэжэ ханагдана. Мүнөө дээрээ

инвесторнүүдтэй манай талын хэлсэһэн проектүүд бэлдэгдэнхэй, тэрэн мүнөө дээрээ 60 миллиард түхэригтэ хүрэнэ, энэ шэглэлээр хүдэлмэри үргэлжэлүүлэгдэжэ байнхай гэжэ Вячеслав Наговицын тэмдэглээ.

-Федерациин хүгжэжэ байһан мого нотаг болохо Буряад орондо шэнэ проектнуудые нэбтэрүүлхэ, гадаадын инвесторнүүдэй мүнгэ шэглүүлхэ ехэ арга боломжонүүд бии. Манай республикада экономикашье, социальна халбарие шаашадаа хүгжэхэ ехэ арга боломжотой байна – гэжэ эмхидхэлэй хорооной зүблөөндэ экономикын министр Татьяна Думнова хэлээ. – Тиихэдэ Росси гүрэнэй Монгол, Хитад болон бусад Ази болон Номгон далайн регионой бусад гүрэнүүдтэй харилсаа холбоо хүгжөөлгэдэ Буряад орон нүлөөлхэ нотаг болоно.

Байгалай экономика хуралдаанай үедэ зүбшэгдэхэ асуудалнууд ехэ олон. Жэшээлхэдэ, сентябриин 13-да "Шэнэ шатын менеджернуудые бэлдэлгэ" гэнэн асуудалаар семинар үнгэргэгдэхэ юм. Энэ хэмжээ ябуулгада 16 команданүүд хабаадаха. Тиихэдэ "Бага хуури тосхонуудые хүгжөөлгэ – Сибириин хүдөө нотагуудые тогтууритайгаар хүгжөөлгын эхи үндэһэн" гэнэн темээр дүхэриг-шэрээ долоодохиёо үнгэргэгдэхөөр түсэблэгдэнэ.

Энээнхээ гадна инновационно проектүүдэй выставкэнүүд дэлгээгдэхэ байна. Акционер-

нэ "Газпром" бүлгэм, "Вертолёты России" бүлгэм Улаан-Үдын авиазаводтой хамта өөһэдынгөө үйлэдбэри тухай выставкэнүүдые дэлгээхэ түсэбтэй.

Байгалай экономика хуралдаанай үедэ Росси гүрэнэй эрдэмэй эмхинүүдэй залуу эрдэмтэд, хуралсалай эмхи зургаануудай багшанар хабаадахаар хүлээгдэнэ. Энэ хуралдаанай үедэ долоон дүхэриг-шэрээнүүд үнгэргэгдэхэ түсэбтэй. "Гүрэнэй-хубиин хамжаан – Россиин зүүн зүгэй регионуудай социаль-экономика хүгжэлтын гол эрхэ нүхэсэл" гэнэн темээр дүхэриг-шэрээ үнгэргэгдэхэ. Эндэ "Алас Дурна зүгэй болон Байгалай регионой хүгжэлтын жаса" гэнэн бүлгэмэй генеральна директор Геннадий Алексеев "Внешэкономбанк" гэнэн компаниин гүрэнэй-хубиин хамжаанай түбэй директор Александр Баженов болон бусад хабаадаха байна.

-Хуралдаанай үедэ залуушулда хамаатай асуудалнуудта гол анхарал хандуулагдаха. Тэдэ олоор хабаадаха ёготой. Юуб гэхэдэ, тэдэнэй хүсэл оролдолгоһоо республикын саашанхи хүгжэлтэ туйлаха хүдэлмэри үндэһэлнэ, - гэжэ Буряад Республикын экономикын министр Татьяна Думнова тэмдэглээ. – Манай Буряад орондо үнгэргэгдэхэ хуралдаан ехэ аша тухатай байха ёготой.

Буда ДУГАРЦЫРЕНОВ.
Эльвира ДАМБАЕВА
оршуулба.

Виталий ПЕТРОВ: «БАЙГАЛАЙ ОМОЛИ ТҮРҮҮШЫНХИЕЭ ТУРШААБ»

Хүндэтэ айлшанда бэлэг барюулагдана

“ФОРМУЛА-1” гэнэн суута бүхэдэлхэйн авто-урилдаанда хабаадаг Россиин ори ганса түлөөлэгшэ Виталий Петров үнгэрхэн долоон хоногто Буряад Республикада айлшалаа. Тэрэ ганса бээ абаад ерээгүй, харин урилдаан машинаа асаржа, олон тоото харагшадые, спортдо дуратайшуулые баясуулаа.

“Формула-1” гэнэн авто-урилдаан 1950-яад онууднаа үнгэргэгдэж эхилхээр, бүх дэлхэйн эгээл ехэ спортын хэмжээ ябуулгануудай нэгэн болонхой. Тиин оройдоол 2010 ондо манай гүрэнэй түлөөлэгшэ “королевскэ урилдаан” гэжэ алдаршанан мурьсөөнүүдтэ түрүүшынхиеэ хабаадаа юм. Энэ хадаа Выборг хотоноо уг гарбалтай Виталий Петров болоно.

- Тон багаһаа бээ хорижо эхилээб. Элдэб спортын зүйлнүүдые туршааб. Зүгөөр нэгэтэ абамни намайе авто-урилдаанда абаашажа, авто-спортдо дуратай болгоо. Тэрэ үедэ би машина жолоодожо шададаг болоод ябааб: абамни зургаатайһаамни нургаа юм, - гэжэ Виталий Петров хэлээ.

Тэрэ 2001 онһоо мэргэжэлтэ автоспорттоор бээ хорижо эхилээд, Росси дотор мэдээжэ урилдаануудай нэгэн болохо “Ладын Кубок” шүүжэ шадаа, 2003 ондо мүлхэн дээрэ эмхидхэгдэһэн бүхэ авто-урилдаануудта илажа гарраа. Удаань Виталий Петров Европын гүрэнүүдээр ябажа,

хэдэн мурьсөөнүүдые шүүхэн байна, “Формула Рено”, “Формула 3000” гэнэн урилдаануудта амжалттайгаар хабаадаа. Росси дотор түрүүшынхиеэ эмхидхэгдэһэн мэргэжэлтэ “LADA Revolution” гэнэн урилдаанда хоёрдохи һуури эзэлээ.

У л а с х о о р о н д ы н мурьсөөнүүдтэ амжалтануудые олоор туйлахадань, “Формула-1” урилдаанда хабаададаг автокоманданууд Виталиин хойноһоо анхаралтайгаар адаглажа эхилээд, 2010 ондо “Renault F1 Team” гэнэн команда Виталий Петровые уриһан байна.

“Renault R30” гэнэн шэнэ автоболидаар оройдоол нэгэ долоон хоногой туршада ябаад, ехэ хэмжээнэй урилдаанай түрүүшын шатада хабаадаба. Энэ түүхэтэ үйлэ хэрэг 2010 оной мартын 12-то ушарһан юм. Апрель соо Хитадта үнгэргэгдэһэн шатада Виталий Петров түрүүшынгээ очконуудые командадаа асараа. Эндэ суута авто-урилдаашан, оло дахин дэлхэйн чемпион болоһон Михаэль Шумахерые Россиин тамиршан хүсөө юм.

2011 ондо “Лотус Рено” командые түлөөлхэдөө, Виталий Петров анха түрүүшынхиеэ шангай һуури эзэлһэн байна. Харин байгша оной эхиндэ тэрэ командагүй болоод байһан аад, “Формула-1” гэнэн урилдаанда шэнэ командануудые байгуулха тухай шийдхэбэрийн гарахада, Россиин тамиршан “Caterham F1 Team” гэнэн командын гэшүүн болоо. Виталий Петровой мүнөөнэй командын спонсорнуудай нэгэн гэхэдэ, “Вертолеты России” гэнэн томо промышленна холдинг болоно гэшээ. Тамиршанай мүнөө унаад урилдадаг болид дээрэ энэ холдингын хүлдэ тэмдэг зурагданхай.

Тиигэжэ Россиин авиациин томо эмхинүүдэй нэгэн гүрэн дотороо автоспорт хүгжөөхэ талаар ехэ ажал ябуулна. Энэ ушараар Виталий Петров Буряад Республикада айлшалан ерээ. Юуб гэбэл, манай Улаан-Үдын авиационно завод “Вертолеты России” гэнэн холдингын бүридэлдэ оролсодог юм.

Самолёдһоо буумсаараа, Виталий Петров Байгал далай хүрэнэн байна. “Олон

Евгений Бадмаев, Александр Александров - Буряадай автоспортын одод

В.Петров номо хуршаар харбана

Ерээдүй Шумахер

жэлэй туршада Байгал далайе өөрынгөө нюдөөр харахаяа ехэ ханагша нэм. Эндэ угаа гоё байна. Нүхэдни намайе Байгал ошохонь гэжэ дуулаад, жаргалтай хүнши гэжэ хэлээ”, - гээд тамиршан хэлэнэ.

Байгал дээрэ Россиин түрүүшын авто-урилдаашан хүнгэн онгосоор тамараа, загаһашалаа. “Нэгэшье загаһа барижа шадаагүйб, бултыень айлгажархёобди. Гэбэшье ороһон газартамнай бидэниие загаһаар хүндэлөө. Омолиие түрүүшынхиеэ туршааб, иимэ амтатай загаһа үшөө эдеэгүй ябааб”, - гээд, тэрэ энезбхилнэ.

Гадна Виталий Петров Улаан-Үдын авиационно заводтой танилсаа, ажалшадтайнь хөөрэлдөө, үйлэдбэриень хараа. Нэгэ хэды саг соо вертолёдой багахан хэб өөрын гараар бүтээгээ. Тиигэжэ автокар машинаар вертолет шэрэнэн байна. “Анхандаа автокар машина жолоодогшо нэм. Харин мүнөө ехэ гайхааб. Иимэ бага машина тиимэ томо вертолёдые һууриһан хүдэлгэн, хэдэн зайда үшөө шэрээд ябана”, - гэжэ тамиршан ханамжаараа хубаалдана.

Улаан-Үдын физкультурин спортын комплексн газра Виталий Петровой 2010 ондо жолоодоһон “Рено” автоболлид олоной анхаралда тайзан дээрэ табигдаа. Мүн тиихэдэ урилдаашан хүн зонтой, автоспорттоор бээ хоридог тамир-

шадтай, залуушуултай уулзажа хөөрэлдөө. Эгээл эндэ физическэ культура болон спортын талаар республиканска хорооной түрүүлэгшын орлогшо Дмитрий Штэпа айлшанда буряад номо хурша барюулаа.

Виталий Петров энэ жэл ашаглалгада тушаагдаһан физкультурин-спортын комплексые орожо хараа. Буряад барилдаашадай хорилго адаглаа, нур харбагшадаар хөөрэлдөө, өөрөөшье харбажа туршаа.

Субботын үглөөгүүр Россиин суута тамиршан ниидэжэ ошобо. Ерэхэ амаралтын үдэрнүүдтэ тэрэ Бельгидэ үнгэргэгдэхэ “Формула-1” шатада хабаадаха ёһотой.

- Иимэ ехэ айлшан манай Буряадта ерээб гэшээ. Тиимэһээ автоспорт хүгжэлтын шэнэ шатада гараха бээ гэжэ найда-набди. Хооһон газар дээрэ найдалнай түрэнэ бэшэ. 2012 оной Россиин чемпионатта манай урилдаашан Евгений Бадмаев Буряадай авто-урилдаашад сооһоо анха түрүүшынхиеэ чемпионой нэрэ зэргэдэ хүртэбэ. Энэл мурьсөөндэ манай ветеран Александр Александров хүрэл медаль абаа, - гэжэ Буряад Республикын автомобильна спортын федерациин харюусалгата секретарь Павел Матвеев хэлээ.

**Борис БАЛДАНОВ,
Радна-Нима БАЗАРОВАЙ
фото-зурагууд.**

Энэ машинаар В.Петров урилдагша нэн

Манай хөөрөлдөөн

ХЭЖЭНГЫНХИД МАЛ АЖАЛАА ХҮГЖӨӨХЭ ТҮСЭБТЭЙ

Үнгэрэгшэ зуун жэлэй 90-ээд онуудай хубилалта хандаргалтын үедэ Росси дотор колхоз, совхоз гэжэ бүхы хамтын ажахынууд үгы хэгдэжэ, шуран шударгышуулынь газар, техникээ хубаан, үмсэ боложо таһараа бэлэй. Одоол тэрэ сагта үмсөөрөө байжа, ажал хэжэ шадаха хүн лэ өөдөлөө. Ехэнхинь хандаржа, бутаржа үгырөө. Энэ үедэ Хэжэнгын аймагтай хамтын хүдөө ажахы баһал хосороо нэн. Мүнөөдэрэй байдалаар һонирхожо, аймагтай захиргаанай хүдөө ажахын таһагыг даагша Сэнгэ Будаевтай үулзажа хөөрөлдэһэн байнабди.

тухай һанамжа оруулаа. Энэ энииень дэмжэжэ байнабди. Эдэрмэг, Хөөрхэ руу мяханай үүлтэртэ ажахы хүгжөөбэл, Загастайда һаамал үнээдүүдэе барибал, хүдөө ажахымнай хүгжэхэл хаш. Хүн зон үхэр малаа үсхэбэрилбэл, хүдөөгэй ажаһуудал өөдөлхэл даа. Хура бороогой ороходо, үбнэ тарьяан элбэгээр ургаха. Тиимэһээ үмсын хэрэг эрхилэгшэд тэжээл бэлдэхэ тухай ябуулга хэжэ байна. Үмсэ бүхэн 50-100 гектар талмайда тэжээл тариха болоно. Загастайда 3000 гектар газар үгтэхэ, харин Чесан, Эдэрмэгтэ 1 мянга хахад гектар талмайнуудыг үгэхэбди. Тиигэжэ тэжээл бэлдэжэ, талха тарьягаа өөһэдөө ургуулбал, тобир тарган адуу малтай буряад дайда хүгжэхэл нэн.

- Сэнгэ Цыбикдоржиевич! Мүнөө Хэжэнгэдэ хүдөө ажахын байдал хэр гэшэб?

- Гүрэн дотор үнгэрэгдэһэн хубилалтын үедэ манай аймагта бүхы хамтын ажахынууд үгы хэгдэ нэн. Гэбэшье манай зон ажал хэжэ һураа. Булта шахуу үмсөөрөө ажаһуудаг. Аймаг дотор оройдоол 4 кооперативууд бии. ООО "Михайловский" гэһэн ажахы анхан сагта ехэ тарья ургуулдаг нэн. Һүүлэй жэлүүдтэ тохёолдоһон ган гасуурай үедэ тарьягаа тарибашье, ургаса абадаггүй байгаа. Тарья тариха гэшэ нилээн гарзатай хүшэр ажал ха юм даа. Тиимэһээ тарья мүнөө жэл тарихагүй гэһэн шидхэбэри абанан юм. Мүнөө жэл сагай уларил ехэ һайн байжа, ургаса элбэг гарахаар хэбэртэй. Теэд яахаб, тэдэнэр тарьялан-гуудтаа паар бодхоогоо. Хойто жэлын эхэ ургаса абана бээ гэжэ найдалтай.

- бууза, пельмезн бүтээдэг эмхитэй болонхой. Түрүүлэгшэ Дондид Дамдинович Дагбаев нютагайнгаа зоние ажалаар хангаха болон ажахыгаа хүгжөөхэ зорилготой огородой эдээ ургуулдаг болохо түсэб табижа байна. Сулхарада "Восход" гэһэн эмхи хүдэлдэг. Хүтэлбэрилэгшэнь Лидия Николаевна Солдатова ажалаа зуб мүрөөр хүгжөөһөн. Эндэ 150-яад үхэр, 200 гахай баригаг. Үнээгээ һааж, һүээ үйлдбэрилдэггүй, харин малынь булта мяханай үүлтэртэ. Өөһэдын магазинда наймаалжа, аймагтайдыг һайн шанартай мяхаар хангадаг юм.

- Аймаг дотор аяр 324 үмсын хэрэг эрхилэгшэд гэнэ. Тэдэнтэй ямар байдалтай?

- Үнэхөөрөө, манай аймагта 324 үмсын хэрэг эрхилэгшэд бүридхэлдэ абтагданхай. Олонхинь арад зондо ажал зууршалад түбэй туһаламжаар бии болонхой. Теэд ажалын тиимэшье амжалтатай бэшэл ха. Тон түрүүн бии болоһон үмсын хэрэг эрхилэгшэд гэжэ 34 хүн аймаг дотор яһала шадамар бэрхээр ажалладаг. Тэдэнэр ажаябуул-

гаяа томо үйлдбэрийн харгыда табинхай, өөһэдын гүүртэ баригаг, техникэ, хэрэгсэлнүүдэ худалдан абанан. Үмсын "Ганжеева" гэһэн эмхи 600 хонитой, 120 үхэртэй, 70-аад адуутай хүл дээрээ гараһан ажахы гэшэ. Буряад орон дотор бии болгодоһон "Бүүбэй" гэһэн хониной үүлтэртэ ажал ябуулдаг "Эржэн" гэһэн ажахы бии. Тэндэ 1000 гаран хонид үсхэбэрилэгдэдэг. Аймаг дотор хүдөөгэй эдээ хоолой үйлдбэрийн 91 процентнь үмсын үйлдбэрээр хангагдана. Харин 9 процентнь хүдөө ажахын эмхи, кооперативуудай хүсөөр үйлдбэрилэгдэнэ.

- Гэбэшье хамтын ажалтай хүсэн ехэл ха юм даа. Хүгжэлтын түсэбүүд хэр бэ?

- Хоёр инвестпроектнүүдэ ашаглаха хүсэл бии. Теэд юн

болохо юм? Мяханай үүлтэртэ мал үсхэбэрилхэ проект ажаллагдажа байна. Харин Загастайда 1000 һаамал үнээнэй фермэ баригдаха тухай хэлсэгдэнэ. Бизнес проект бэлдэгдэжэ, газрын межевани хэгдэжэ байна. Үхэр мал худалдажа абтаад, ажал эрхилхэдэн бэлэн лэ даа. Олон зоной хабаадалгатай хамтарһан проектнүүд. Манай нютагайхид ехэ энээндэ найданги. Хүдөө ажахы хүгжөөгөөгүй һаа, бэшэ юугээр амидархаб даа манай эндэ?

- Найдхал хэрэгтэй. Нютагайхид өөһэдөө хүдөө ажахы хүгжөөлгын һанамжа, дурадхал оруулдаг гэшэ гү?

- Доодо Худан гэһэн тосхоний захиргаанай толгойлогшо Борис Раднатаров нютаг дээрээ буряад хони үсхэбэрилхэ

Иимэ найдал дүүрэн, урагшаа тэгүүлһэн хараа бодолнуудтай хүтэлбэрилэгшэтэй хөөрөлдэһэнэй удаа, Буряад Республикын Хүдөө ажахын министрствэһээ Хэжэнгын аймагта эрхилэгдэхэ инвестпроектнүүд тухай тайлбари эриһэмнай, тэндэ ООО "Моолоко" гэһэн эмхи Хэжэнгын аймагта һаамал үнээнэй фермэ барихаяа болёо, бүхы эрмэлзэл хүсээ Хягтын аймаг руу табиба гэжэ мэдүүлгэ. Теэд найдан хүлээһэн хэжэнгынхид нула үлбэ гэшэ гү?

Цырегма САМПИЛОВА, Валерий ЦЫДЫПОВЭЙ фото-зураг.

БУРЯАДАЙ НЮТАГУУДТА ҺАЙН УРГАСА ХУРЯАГДАНА

Малай тэжээл бэлдэлгын ажал үнгэрэгшын талаар республиканска штабай зүблөөн дээрэ уридшалһан дүнгүүд согсологдоһон байна. Үнгэрһэн ган гасуурта жэлүүдтэ орходоо мүнөө хура бороо яһала элбэгээр оржо, саг соогоо "ундалһан" газарнай хэзээнэйхиһээ баян ургаса үгөө. Тиимэһээ мал ажалтай хүдөө ажахынууд бүхы хүсэ шадалаа сүм гаргабал, одоол ядаматгүйгөөр үбэлзэхэһөө гадна үлүү гараһан тэжээлээ мүнгэн болгохо аргатай бшуу.

Түсэбэй ёһоор мүнөө жэл дүн хамта 848 мянган тонно янза бүрийн тэжээл бэлдэхэ хэрэгтэй: үбнэ – 651000 тонно, силос – 46000, сенаж – 54000, голоомо – 45000, тэжээлэй ороһоо – 52000 тонно. Даб дээрээ үбнэһэй үе дүүрэнтэжэ байна. Республикын ажахынууд июлиин 20-до үбнэндэ гараад, сентябриин 1 болотор энэ ажалаа түгэсэхэ ёһотой юм. Гадна августын 1-һээ сенаж болон силос бэлдэлгэ эхилэнхэй, дүүргэхэ болзорын – сентябриин 10-15. Тиихэдэ зеленко бэлдэлгын ажалтай болзор гараха һарын 20-һоо октябриин 20 болотор түсэблэгдэнхэй.

Республикын хүдөө ажахын министрэй орлогшо Михаил Костриковой мэдээсэхээр, августын 23-най байдалаар 242 мянган гектар талмай газар сабшагдажа, 421 мянган тонно үбнэ абтаа. Энэнь хэрэглэмжын эрилтэһээ 64 процент болоно. Бүхыдэнь бэлдэгдэһэн тэжээлыг

хубаарьяарнь хараад үзэхэдэ, нэгэ толгой мал бүхэндэ 4,8 центнер тэжээлтэй болонхой. Нёдондойхитой сасуулбал, энэнь хоёр дахин ехэ юм. Тиихэдэ Кабанскын аймагтай "Байкальское" ОПХ болон "Рубин" ООО, Бэшүүрэй аймагтай "Еланский" болон "Калининай нэрэмжэтэ" СПК-нууд саһаа урид түсэбөө дүүргэнхэй гэжэ тэмдэглэлтэй: республика дотор нэгэ толгойдо дунда зэргээр 15 центнер тэжээл бэлдэхэ хэрэгтэй һаань, тус ажахынууд 17-20 центнер нөөсэлжэ үрдедэ байна.

Ажалаа эршэтэйгээр ябуулжа байһан аймагуудыг нэрлэе: Захааминай аймагаархын (хэрэглэмжын эрилтэһээ 71 процент), Түнхэнэй (70), Хориин (67), Бэшүүрэй (57). Харин Бурядай хойто аймагууд энэ талаар хүшэр байдалтай: Баунтын (17), Ахын (26).

М.Костриковой хэлэхээр, аймагууд дүүргэжэ байһан ажалаа

муугаар харуулна. Жэшээн, эльгээгдэһэн тоосоонуудай ёһоор, зарим ажахынууд тон муу дүнгүүдтэй, үнгэрхэдөө, бүри нэгэшье һогообори үбнэ сабшаагүй эмхинүүд бии: Баргажанай аймагтай "Водолей" ООО – нэгэ толгойдо 0,5 центнер тэжээл; Баунтын аймагтай "Витимский" СПК – 0; Яруунын аймагтай суута "Дружба", "Победа", "Иисингэ" СПК-нууд – 1,2 болон 1,6...

"Тоосоогоо муугаар хэһэнһээ иимэ тоо баримтанууд гаража эрэнэ. Үнэн дээрээ ажахынууд яһала һайнаар ажаллажа байнхай. Бидэ нэгэнтэ бэшэ хүдөөгөөр ябажа, өөһэдынгөө нүдөөр хараабди. Жэшээн, баян ургасаараа суурхадаг Мухар-Шэбэрэй аймагта ажал түлэг дундаа аад, тоосооной ёһоор тэндэ оройдоол 40 процент тэжээл бэлдэгдэнхэй. Энэнь буруу", - гэжэ Михаил Александрович ойлгуулаа.

Тиин экономическа хүгжэлтын талаар Правительствын Түрүүлэгшын орлогшо Александр Чепик аймагуудай толгойлогшодто удаадахи зүблөөндэ "бодото" тоосоонуудыг бэлдэхыень даалаа. Харин республикын эгээл томо ажахынуудай тоодо ородог "Победа", "Дружба", "Иисингэ"

СПК-нуудай хүтэлбэрилэгшэд ээлжээтэ зүблөөндэ заабол хабаадаха болоо.

Сибирийн федеральна тойрогой бусад регионуудай дунда Буряад орон мүнөө жэл яһала һайн ургаса хуряахаар багсаамжалагдана. Тиихэлээрээ малаа тобир таргаар ондо оруулхаһаа гадна үлүү гараашаа худалдахашье аргатай.

Экономическа хүгжэлтын талаар республикын Правительствын түрүүлэгшын орлогшо Александр Чепик энэнь тухай иигэжэ хэлээ: "СФО-до Россиин Президентын бүрин этигэмжэтэ түлөөлөгшэ Виктор Толоконскиин хүтэлбэрилһэн зүблөөн дээрэ мэдээсэгдэхээр, ехээр ороһоо ургуулдаг Алтайн хизаар, Новосибирскэ болон Омско областьнууд мүнөө жэлдэ түймэртэ абтажа, нёдондойхидо орходоо хоёр дахин бага ургаса хуряаха. Үбнэ ногооношье, концентрированнэ тэжээлсье хүрэхэгүй. Тиимэһээ манай зорилго – малайнгаа тэжээл саг соонь һайнаар бэлдэжэ, республикая гүйсэд хангаха болон эдэ регионуудта туһалха".

Тус зорилго бэлүүлхын тула республикын хүдөө ажахынуудта зохисотой эрхэ байдал тогто-

огдонхой: мүнгэн зөөри хэрэгтэй хэмжээгээрэ һомологдоно, тоһо-түлишэ үлүүсэ үгтэнэ, мүн техникэшье яһала бии хэбэртэй. Юуб гэбэл, правительствын түрүүлэгшын орлогшын эдэ мэтэдэ хабаатай бэрхэшээлнүүд тухай асуудал табиҳадань, нэгэшье аймагтай түлөөлөгшэ туһа эрээгүй.

Тиибэ яабашье малай тэжээл бэлдэлгын ажал эршэдүүлхын тула аймагуудай толгойлогшодто бии байгаа техникыгээ тоо бүридхэхэ даалгавари үгтөө. "Зарим ажахынуудай ажалаа дүүргэхэдэ, техникэнь сүлөөрхэ ха юм. Тэдэнииень бусад ажахынуудта гү, али ондоо аймагта хэрэглэхэ аргатайбди. Тиигэбэл малайнгаа тэжээл түргэн шууд бэлдээд, саг соогоо ороһото тарьягаа хуряажа шадахабди", - гэжэ Александр Чепик онслоо.

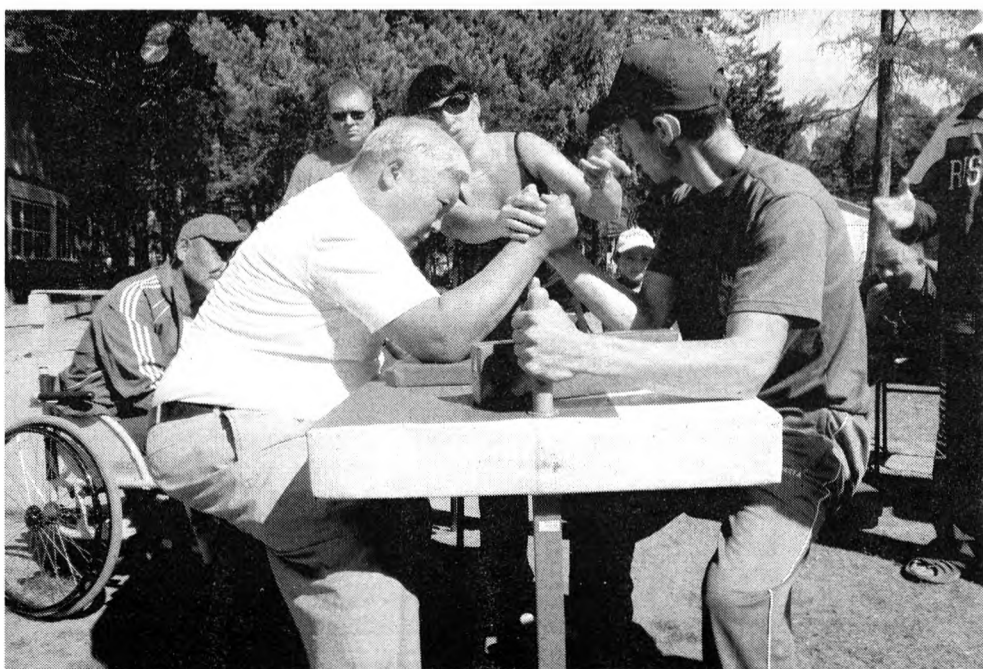
Һануулаа, тарья хадалга сентябриин 15-да эхилхэ. Дүн хамта 110 мянган тонно ороһон абтахаар хүлээгдэнэ. Эртэ эдешэдэг сортнуудай хартаабха июлиин 15-һаа малтагдажа эхилэнхэй, харин ехэнхинь сентябриин тэнһээ хуряагдаха. Мүнөө жэл 167,8 мянган тонно хартаабха, 53 мянган тонно овош абтахаар багсаагдана.

Дыжит МАРХАДАЕВА.

ЭРЭМДЭГ БЭЭТЭЙШҮҮЛ ХҮСЭ ШАДАЛАА ХАРУУЛБА

Заншалта ёһоор Байгал далайн эрьедэ эрэмдэг бээтэйшүүл сугларжа, регион хоорондын Спартакиадада хабаадаба. Тус хэмжээ ябуулгада 18 команда сугларжа, найман спортын зүйлөөр мурьсэһэн байна.

- Манай Спартакиада спортын талаар мурьсөөн бээш гэжэ һананаб. Юуб гэхэдэ, эрэмдэг бээтэйшүүл эндэ сэнгэнэ, нүхэдтээ уулзана, хөөрэлдэнэ. Гэртээ дүрбэн ханая хараад һуунгүй, иигэжэ наадажа, хүхилдэжэ байхадань, зосоомнай наран гараһан шэнги болон, - гээд Бүхэроссиин эрэмдэг бээтэйшүүлэй бүлгэмэй Буряад Республикын таһагыг даагша Владимир Брыков тэмдэглэнэ.

- Үнэхөөрөөшье, эндэ хабаадахада угаа гоё байна. Би түрүүшынхэ иигэжэ мурьсэжэ байнаб, - гэжэ Ангарскын шатаршан Анатолий Степаненко хөөрэнэ. - Урда жэлнүүдтэ хараа муутай хүнүүдые иимэ мурьсөөндэ уридаггүй байгаа. Бидэ ганса нюдөөр муу хүнүүд суглараад, шатар, даам наададаг һэмди.

- Жэл бүри танай Спартакиадада ехэ дуратай ердэгбди. Бидэ ганса мурьсөөд таранагүйбди, мүн саашанхи ажал тухайгаа хөөрэлдэнэбди, - гэжэ Эрхүүгэй эрэмдэг бээтэйшүүлэй бүлгэмэй түрүүлэгшын орлогшо Наталья Степаненко хэлэнэ. - Хяагтын аймагай инвалидуудтай нүхэсэлгын мурьсөө Эрхүүгэй можодо эмхидхэхэ тухай хөөрэлдөөбди. Тиигэжэ нёдондо жэл Баргажанай-Адагай түлөөлэгшэд манай Эрхүү ерээжэ, авто-урилдаанда хабаадалсаа. Иигэжэ суг хамта ажалаа ябуулхада таатай гэжэ һанагдана.

һуудаг волейбол, сагаа буудалга, армспорт, шатар, даам, пауэрлифтинг, дартс, столой теннис гэхэн спортын зүйлнүүд мурьсөөнэй программада оруулагдаа.

Хэжэнгэһээ ерэхэн Мүнхэ Донитов шатараар ба столой теннисээр хоёр дахин түрүү һуури эзэлэ. Тэрэнэй хөөрэхөөр, 1990-ээд онуудта бүхы юумэнэй һандаржа байхада, Хэжэнгэдэ эрэмдэг бээтэйшүүлэй дунда түрүүшын мурьсөөнүүд боложо эхилэ. "Тэрэ үедэ хүүгэдэй байшанда шэнэ зал бодхоожо, аймаг соогоо столой теннис хөгжөөжэ эхилээбди", - гээд ажал хэрэг тухайгаа Мүнхэ Донитов хөөрэнэ. Тэрэ 1995 онһоо хойшо Хэжэнгын эрэмдэг бээтэйшүүлэй бүлгэмэй түрүүлэгшээр хүдэлөө, инвалидуудай хоорондо харилсаа холбоо яһала һайнаар тогтоожо шадаһан хүн гээд хэлэхэ хэрэгтэй.

Эрхүүгэй можын Нүхэдэй аймагһаа уг гарбалтай, үнинэй Хэжэнгэдэ ажаһуудаг Харитон Сафронов мүн лэ энэ Спартакиадада шалгараа. Тэрэ зүүн гараар тулалдахада түрүүлжэ шадаа, мүн баруун гараараа гурбадахи һуурида гараа. "Залууһаа хойшо спортоор бэээ һоридогби.

Үшөө хүдөө ажахын институтай оюутан ябахандаа барилдадаг һэм. Тэрэ үедэ мүнөөнэй хүдөө ажахын академин ректор Александр Попов намтай суг һурагша бэлэй, - гээд Харитон Сафронов хөөрөөгөө үргэлжэлүүлнэ. - Иимэ Спартакиадада оройдоол һүүлэй 4-5 жэл соо хабаадаһа. Юуб гэхэдэ, һаял инвалидуудай тоодо орооб. Хэды тиигэбээшье, гэртээ миин һуунгүйгөөр, гиир, гантели үргэжэ, бэээ һамааруулдагби".

Түнхэнһөө ерэхэн Саяна Сыренова мүнөөнэй наадануудта дүрбэн медаль абаба. Пауэрлифтингээр 60 килограмм хүрэтэр шэгнүүртэ тэрэ бусадһаа хүндэ штанга үргэжэрхөө, тиихэдэ гар тулалдаанда (армспорт) алтан болон мүнгэн медаль абаба. Гадна столой теннисээр гурбадахи һуури эзэлһэн байна. "Би энэ Спартакиадада хоёрдохи жэлээ хабаадаһа. Нёдондо нэгэл медаль абаа һэм. Харин мүнөө аяар дүрбэн медальтай болооб", - гээд Түнхэнэй аймагай захиргаанда ажалладаг Саяна Сыренова баяраа мэдүүлнэ.

Тус Спартакиадада Загорскын эрэмдэг бээтэйшүүлэй бүлгэм табан спортын зүйлөөр (һуудаг волейбол, столой теннис, дартс, пауэрлифтинг, армспорт) түрүүлжэ гараа. Сагаа буудалгада Бэшүүрэй инвалидууд шалгараа. Шатар эгээл бэрхээр Октябрьска аймагай түлөөлэгшэд наадаа. Даамда - Железнодорожно аймагай тамиршад түрүүлэ.

Бүхы Спартакиадын дун хараад үзэхэдэ, Загорскын бүлгэм эрхимлээ. Железнодорожно болон Октябрьска аймагуудай команданууд шангай һууринуудта гараба.

- Бүхы Улаан-Үдэ хото соо эгээл томо эмхи юм. Тиимэхээ манай ниитын бүлгэм бүхы гэшүүдтээ нэгта харилсаа холбоотойгоор ажалаа ябуулдагбди, - гэжэ Загорскын инвалидуудай бүлгэмэй таһагыг даагша Ольга Потемкина хөөрэнэ. - Манай эрэмдэг бээтэйшүүл байшангайнгаа тренажерно зал соо ерээжэ, гиир, штангаар бэээ һоридог. Тиихэдэ столой теннис наадаха газар тэндэмнай байха. Харин һуудалай волейбол наадахадамнай, 16-дахи ДЮСШ спортивна залдаа миинтээр оруулдаг заншалтай. Мүн бусадһье эмхинүүд маанадта туһалдаг. Бүхы һайн сэдхэлтэй хүнүүдтэ баярые хүргэхэ байнаб.

Энэ заншалта Спартакиадада эрэмдэг бээтэйшүүл суглараад, хүхилдэжэ байхыень харахадаа, урмашан баярлаа һэм.

Борис БАЛДАНОВ.
Авторай фото-зурагууд.

Буряад хэлэнэй үдэрнүүд тухай

ЭХЫН АЛЬГАНДАЛ ЭНЭРХЫ ДУЛААН ЛЭ!

“Россиин Федерацидахи гүрэнэй хэлэнүүд” гэжэ нэрэтэй зузаан ном 1996 ондо Москвада хэблэгдэн гараа хэн. Энэ хадаа 1990-1995 онуудта манай орон дотор болохон хэлэнэй хубилалтануудай үедэ Россиин Федерацида гүрэнэй хэлэн гэхэн эрхэ зэргэтэй болгогдохон 29 хэлэн бүхэниие тодорхойлон энциклопедическэ толи-тайлбари болоно. Эдэниие тоолобол, аваар, адыгей, алтай, башкир, буряад, даргин, ингуш, кабардино-черкес, хальмаг, карачаево-балкар, карел, коми (коми-зырянь), коми-пермяк, кумык, лакска, лезгин, мари, мордва-мокшо болон мордва-эрзи, ногай, осетин, ород, табасаран, татаар, тува, удмур, хакас, чечен, чуваш болон яхад хэлэнүүд юм.

Хэлэн бүхэндэ зорюулагдахан статья дотор тус хэлэн дээрэ хэды хүн хэлэдэг бэ, тэрэ ямар нютагуудта тарахан бэ, тус арад хэзээнхээ үзэг бэшэгтэй болохон, ямар номууд хэблэгдэдэг байһан, ямар нютаг хэлэнүүдтэйб, мүнөө ниитын ямар үүргэнүүдые дүүргэдэг бэ гэжэ хэлэхэнээ гадна, тус хэлэнэй абяанай, грамматическа, үгын сангай байгууламжа тодорхойлогдохон байгаа. Гадна тус хэлэндэ зорюулагдахан гол номуудай гаршаг, тиихэдэ хэлэн тухай абтахан Хуулиин текст, мүн “Россиин Федерациин хэлэнүүдые бүрин бүтэн байлгажа хүгжөөхэ Гүрэнэй программын хараа бодомжо” номдо хабсаргагдахан юм. Буряад хэлэн тухай статьяе хэлэ бэшэгэй эрдэмэй докторнууд Игнат Дмитриевич Буряев Лубсан Доржиевич Шагдаров хоёр, харин манай хэлэндэ түрэл болохо хальмаг хэлэн тухай статьяе эрдэмэй доктор, профессор Г.Ц.Пюрбеев бэшэ хэн.

Россиин Федерациин Конституциин ёһоор, ород хэлэн хадаа бүхы Росси доторхи гүрэнэй хэлэн болгогдохон байгаа. Бүхы шахуу республиканууд ород хэлые гүрэнэймнай хоёрдохи хэлэн гэхэн хуули абаба. Зарим республиканууд ород хэлые гүрэнэймнай нэгэдэхи хэлэн гэжэ тунхаглаа бэлэй. Зарим республикануудта хоёрхоо дээшэ гүрэнэй хэлэнүүд би болонхой. Жэшэнь, Дагестан Республикада ород хэлэнхээ гадна, тэндэхи аяар 13 хэлэн гүрэнэй хэлэнүүд гэжэ хуулиаар тунхаглагдахан байна. Тэдэнь гэбэл, аваар, даргин, кумык, лакска, лезгин, ногай, табасаран болон бусад хэлэнүүд болоно. Эдэнь энциклопедическэ толидо оруулагданхай. Нүгөө зарим республикануудта нютаг хэлэнүүдын хоорондоо ехэ илгаатай болохон байна. Үшөө эндэ оролто статья сонь “гүрэнэй хэлэн”, “албан ёһоной (официальна) хэлэн”, “уул арадай (титульнэй) хэлэн”, “нютаг хэлэн” гэхэн ойлгосонууд тайлбарилгандана.

Гүрэнэй хэлэн хадаа тус гүрэн дотор хүн зониие политическэ, социальна, соёлой талаар нэгдүүлхэ үүргэтэй, тус гүрэнэй хүлдэ тэмдэг болодог хэлэн гэшэ. Хэлэн ямаршые үндэнэ яһатанай ажаимдаралай, оюун ухаан бодолой түшэг тулгуури, үндэнэ яһатанай агууехэ баялхай мүн. Түрэл хэлээ мэдэхэ, тэрэнээ хүндэлжэ, сэгнэжэ хурахан хүн Эхэ орондоо, тоонто нютагтаа, түрэл арадтаа дуратай ябахана байна. Түрэлхи хэлээ мэдэхэнээ гадна, хүн гэшэ арадайнгаа ёһо заншал, гурим журам найнаар мэдэхэ, нангинаар сахиха, удаадахи үетэндөө дамжуулха ёһотой бшуу. Иимэ дээрэнээ эхэ, эсэгэмнай “Эмниг мориёо унаганһаань хурга, үхибүүдээ

нарайһаань хурга” гэжэ эртэ урда сагай элинсэг хулинсагайнгаа хургаалаар ури хүүгэдээ багаһаань хойшо али бүхы юумэндэ хургадаг, хүмүүжүүлдэг хайхан заншалтай байһан гэшэ.

Хүн бүхэн түрэхэн эхэтэй, тоонто нютагтай, түрэлхи хэлэтэй, түрэл арадтай гэшэ ааб даа. Эдэ бүгэдэ хүнэй ажабайдалтай таһаршагүй нягта холбоотой. Ямаршые үндэнэ хэлэн дээрэ эхэнэ үлгын дуу дуладаг, энэрхы хайхан, нигүүлсхы сэдхэлэй, урин дулаан үгэнүүдые хэлэдэг, эгээл түрүүлэн түрэл хэлэн дээрэ хөөрэлдэжэ хурадаг гэшэ. Тиихэдэ эл түрэл арадайнгаа ёһо заншалтай, абари зантай, сэдхэл бодолтой танилсаха аргатай ха юм даа. Үнэхөөрөөшье, зүб даа. “Дэлхэй дээрэ олон ондоо яһатан, дэлхэй дээрэ олон ондоо хэллэтэн. Тэдэнэй дунда минии түрэлхи арад, тэдэнэй дунда минии түрэлхи хэлэн” гэжэ уран шүлэгшэ Шууяа-Ханда Базарсадаева бэшэнэ байдаг. Теэд хэн энэ баримтада арсаха гэшэб!

“Булагаа шэргэнэ нютаг – нютаг бэшэ, угаа алдахан хүн – хүн бэшэ” гэжэ дэмы хэлсэдэггүйл. Суута поэт Үлзытын Дондог иигэжэ бэшэ хэмнай: “Байгалай үһандал арюун тунгалаг, басаганай миһэрэлдэл урин налгай буряад хэлэмнай. Эхын альгандал энэрхы дулаан лэ буряад хэлэмнай, эсэгийн үгэдэл эрид сэхэ, хутагын эридэл торгон хурсал буряад хэлэмнай...” Тоонто нютагтаа ошоходоо, тала дайдаа тэбэрин, үнжэгэн зөөлэхэн ногоон дээгүүрн хүльбэрхэ, сэсэг намаа дээгүүрн сэлсэхэдэжэ байһан шүүдэрээр амаяа зүлмэхэ, өөдөө хараад хэбтэшэхэ хэн дурагүй байха даа!

“Буряад Республикын арадуудай хэлэнүүд тухай” 1992 ондо баталагдан абтахан Хуулиие бээлүүлэн, олон жэлэй үнжэрөөшье хаань, буряад хэлэнэй үдэрнүүд 2006 онһоо хойшо манай республикада үнжэргэдэг болонхой. Буряад Республикын Правительство, Буряад Республикын Арадай Хурал,

Эрдэм хуралсалай ба Соёлой министрствэнүүд, Бүгэдэ буряадуудай үндэнэ соёлые хүгжөөлгын эблэл (ВАРК), Буряадай Эрдэмэй түбэй Монгол арадууд, Буддын шажан ба Түбэдые шэнжэлгын институт (ИМБТ), Буряадай гүрэнэй университетэй Үндэнэтэнэй гуманитарна институт, Президент болон Правительствоин үндэнэ яһатанай хоорондын харилсаанай хороон, Гүрэнэй оршуулгын албан, Буряадай Үндэнэтэнэй номой сан энэ хэмжээ ябуулга эмхидхэн үнжэргэлгэдэ ехэ хубитаяа оруулдаг байха юм.

Эдэ үдэрнүүдэй программа үргэн ехэ байдаг: диктант, найруулга бэшэлгэ, уран хайханаар уншалга,

ректор, педагогикын эрдэмэй доктор Мария Самсоновна Васильева республикын Правительствоин Хуралдаанай танхим соо үнжэргэдэнэ суглаан дээрэ үгэ хэлэхэдэ, “Буряад хэлэ, соёл, түүхэ, ёһо заншал хүгжөөлгын асуудалнуудаар Буряад Республикада хэблэгдэжэ гарахан ном сударнуудые маанадта эльгээжэ байгаа хаатнай, бидэнэртэ сэгнэшэгүй тухатай байха хэн” гэжэ монгол нүхэднай хэлэбэ, энэ гүйлтэнь дүүргэхыел оролдохо ёһотойлди даа гээд түгэсхэлдөө мэдүүлээ хэн.

Мүнөө үеын эрилтэдэ таарама хуралсалай шэнэ номуудые хэблэн гаргалгада

эрхим бүлэнүүдэй конкурс, ехэ хүнүүдэй, мэргэжэлтэдэй дунда диктант бэшэлгэ онойой һонирхол үүсхэдэг, анхарал татадаг юм. Эрдэмтэд, журналистнууд, артистнууд, багшанар, окутад, хурагшад өөһэд өөһэдын бүлэгүүдээр иладаг, шангай хурунуудые эзэлдэг байна. Ехэ хүнүүдэй, мэргэжэлтэдэй дунда диктант бэшэлгээр Буряад драмын театрай уран хайханы таһагые даагша Николай Шабаев, артистнууд Чингис Гурев, Жажин Динганорбоева, “Буряад үнэн” сонинной хүдэлмэрилэгшэд Татьяна Дугданова, Сэсэг Дабаева, Ирина Галтаева, Эльвира Дамбаева болон бусад эрхимлэнэ, шангуудта хүртэнэн алдартай. Диктант бэшэлгээр би 2006 болон 2008 онуудта түрүү хуури эзэлээ, 2007 ондо хоёрдохи

хуурида гараа хэмби. Буряадай гүрэнэй университетэй Үндэнэтэнэй гуманитарна институтдай директор Мария Васильева, хэлэ бэшэгэй эрдэмэй кандидатууд, доцентнууд Валентина Патаева, Донид Базарова, Сергей Ошоров, Сономбал Содномов, Баясхалан Будаин, республикын Үндэнэтэнэй номой сангай ахамад библиотечкарь Рэгэзма Батомнукуева, Гүрэнэй оршуулгын албанай хүдэлмэрилэгшэд Ринчима Романова, Бадмажаб Гындынцыренов болон бусад конкурс үнжэргэлгэдэ эдэбхитэйгээр хабаадажа, илагшадые зүбөөр тодруулдаг байна.

Иимэ үдэрнүүд 2008 ондо Монгол орондо эмхидхэгдээ хэн. Буряадай гүрэнэй университетэй Үндэнэтэнэй гуманитарна институтдай ди-

хуралсалай болон эрдэм ухаанай министрство ехэ анхаралаа табигдаг. “Бэлиг” хэблэлэй гол зорилго хадаа республикын үндэнэ буряад хургуулинуудые буряад хэлэнэй ба литературыин шэнэлэгдэнэ номуудаар хангалга болоно. Энэ хэблэлэй барлажа гаргахан хуралсалай номуудай выставкэ эмхидхэгдэдэг юм. Ехэ зиндаатай эрдэмтэд, дээдэ болон дунда хургуулинуудай дүй дүршэлтэй багшанарһаа бүридэдэг бүлэг хуралсалда ашатай тухатай, хайн шанартай, үнгэтэ зурагуудаар шэмэглэгдэнэ номуудые барлуулан гаргуулжа, хургуулиин хурагшадые, багшанарые хангадаг байна. Уласхоорондын хэмжээндэ үнжэргэдэг болохон буряад хэлэнэй үдэрэй хэмжээ ябуулганууд саашааа түрэлхи хэлэнэйнгээ шухала асуудалнуудые шиидхэлгэдэ ехэ нүлөө үзүүлхэ байха гэжэ ханагдана.

Бата-Мүнхэ ЖИГЖИТОВ,
журналист,
Россиин соёлой
габьяата
хүдэлмэрилэгшэ.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: педагогикын эрдэмэй кандидат, доцент Сергей Ошоров мэргэжэлтэдтэ диктант бэшүүлжэ байна; дүнгүүдые согсоллогын үедэ; илагшад тодорбо.

Понедельник, 3

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Programs include 'ДОБРОЕ УТРО', 'КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА', 'ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ', etc.

«РОССИЯ 1»

Table with 2 columns: Time and Program Name. Programs include 'УТРО РОССИИ', 'ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО', '1000 МЕЛОЧЕЙ', etc.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Programs include 'СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ!', 'ПРЯМОЙ ЭФИР', 'ЗЕМСКИЙ ДОКТОР', etc.

НТВ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Programs include 'НТВ УТРОМ', 'ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА', 'ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ', etc.

КУЛЬТУРА

Table with 2 columns: Time and Program Name. Programs include 'ЕВРОНЬЮС', 'КУЛАГИН И ПАРТНЕРЫ', 'ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ', etc.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Programs include 'ТЕАТРАЛЬНАЯ ЛЕТОПИСЬ', 'СПЕКТАКЛЬ «ТЕВЬЕ-МОЛОЧНИК»', 'ДАВИД И ГОЛИАФ', etc.

ТНТ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Programs include 'НЕОБЪЯСНИМО, НО ФАКТ', 'СМЕШАРИКИ', 'АРИГ УСЕ', etc.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Programs include 'СПОРТ-ЭКСПРЕСС', 'ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС', 'ЗАЙЦЕВ +1', etc.

ТИВИКОМ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Programs include 'ЗУРХАЙ', 'ВКУСНО', 'ПРО-ОБЗОР', 'УТУМАТА', etc.

СТС

Table with 2 columns: Time and Program Name. Programs include 'КОМЕДИ-КЛАБ', 'ЛУЧШЕЕ (16+)', 'ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ', etc.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Programs include 'МОЯ ПРЕКРАСНАЯ НЯНЯ', 'УТИНЫЕ ИСТОРИИ', 'КЛУБ ВИНКС', etc.

5 КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Programs include 'СЕЙЧАС', 'ЖИРАФ: ОЧЕНЬ СТРАННОЕ СОЗДАНИЕ', 'ВСЕ О ВЫДРАХ', etc.

Вторник, 4

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Programs include 'ДОБРОЕ УТРО', 'КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА', 'ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ', etc.

«РОССИЯ 1»

Table with 2 columns: Time and Program Name. Programs include 'УТРО РОССИИ', 'ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО', 'ТАЙЗАН', etc.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Programs include 'ПРЯМОЙ ЭФИР', 'ЗЕМСКИЙ ДОКТОР', 'КУЗЬКИНА МАТЬ', etc.

НТВ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Programs include 'НТВ УТРОМ', 'ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА', 'ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ', etc.

КУЛЬТУРА

Table with 2 columns: Time and Program Name. Programs include 'ЕВРОНЬЮС', 'КУЛАГИН И ПАРТНЕРЫ', 'ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ', etc.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Programs include 'КАРКАССОНН. ГРЕЗЫ ОДНОЙ КРЕПОСТИ', 'РЫЦАРЬ РОМАНТИЗМА', 'КУЗЬКИНА МАТЬ', etc.

ТНТ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Programs include 'КАРКАССОНН. ГРЕЗЫ ОДНОЙ КРЕПОСТИ', 'РЫЦАРЬ РОМАНТИЗМА', 'КУЗЬКИНА МАТЬ', etc.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Programs include 'КОМЕДИ-КЛАБ', 'ЛУЧШЕЕ (16+)', 'ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ', etc.

ТИВИКОМ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Programs include 'СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ', 'ЗУРХАЙ', 'НОВОСТИ ДНЯ', 'ПРО-НОВОСТИ', etc.

СТС

Table with 2 columns: Time and Program Name. Programs include 'КОМЕДИ-КЛАБ', 'ЛУЧШЕЕ (16+)', 'ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ', etc.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Programs include 'МОЯ ПРЕКРАСНАЯ НЯНЯ', 'УТИНЫЕ ИСТОРИИ', 'КЛУБ ВИНКС', etc.

5 КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Programs include 'СЕЙЧАС', 'ВЕНЦЕНОСНЫЕ ЛЕМУРЫ', 'ЭТИ ДЕРЗКИЕ ЛЕММИНГИ', etc.

Среда, 5

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Programs include 'ДОБРОЕ УТРО', 'КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА', 'ЖЕНСКИЙ ЖУРНАЛ', etc.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Programs include 'ДАВАЙ ПОЖЕНИМСЯ!', 'ПУСТЬ ГОВОРЯТ', 'ВРЕМЯ', etc.

«РОССИЯ 1»

Table with 2 columns: Time and Program Name. Programs include 'УТРО РОССИИ', 'ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО', 'ТАЙЗАН', etc.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Programs include '1000 МЕЛОЧЕЙ', 'О САМОМ ГЛАВНОМ', 'КУЛАГИН И ПАРТНЕРЫ', etc.

НТВ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Programs include 'НТВ УТРОМ', 'ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА', 'ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ', etc.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Programs include 'ПРОДОЛЖЕНИЕ', 'ЖИЗНЬ ВЗАИМЫ', 'ЛОМБАРДЫ. ВОЗВРАЩЕНИЕ', etc.

ТИВИКОМ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Programs include 'ЗУРХАЙ', 'ВКУСНО', 'ПРО-ОБЗОР', 'УТУМАТА', etc.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Programs include 'МОЯ ПРЕКРАСНАЯ НЯНЯ', 'УТИНЫЕ ИСТОРИИ', 'КЛУБ ВИНКС', etc.

ТҮНХЭНЭЙ АЙМАГААР АЯНШАЛГА

2012 он – РОССИИН ТҮҮХЫН ЖЭЛ

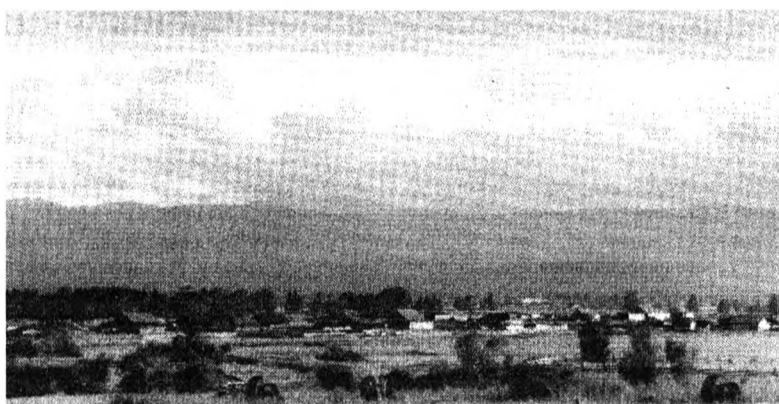
ТҮНХЭНЭЙ АЙМАГ руу аяншалагшадаг зүргэ тагалдаггүй. Холын гадаадын гүрэнэй аяншалагшад түрүүн Эрхүү хото хүрөөд, саашаа Түнхэн гарадаг гээшэ. Эндэнээ урда зүг барин автобусууд, автомобильнууд тагалгаряагүй ябажа байдаг.

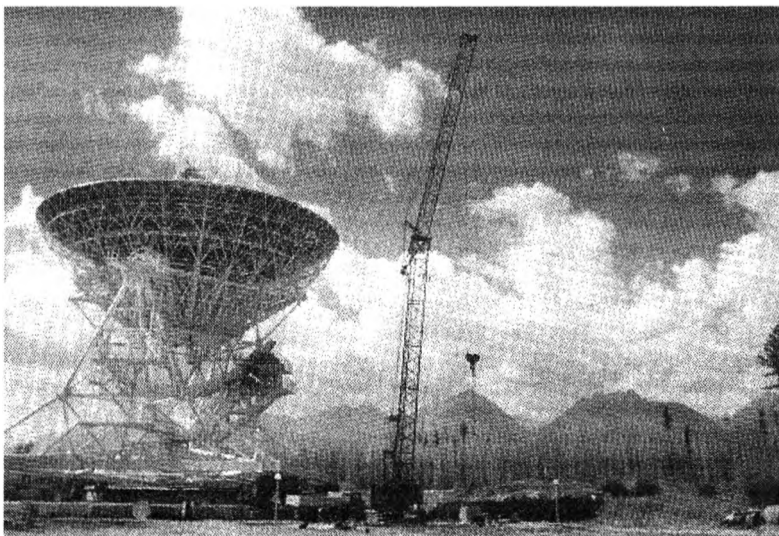
Шулуута тосхон

Зуун-Морин голы заганашад

Далахай нютаг

Бадарай нархан тужа соохи Санкт-Петербургийн обсерватори

Түнхэнэй аймагай зүүн үүдэндэн Шулуута гэжэ нютаг оршодог. Энэ тосхой шугам шэнги үйлсэнүүд, томо байсан гэрнүүдые харахада, шадалтай, ажалша бэрхэ хүнүүд эндэ ажаһуудаг гэжэ элишэлнэ.

Үшөө 1940 ондо, дайнай эхилхын урда тээ "Улаан Шулуута" гэхэн хүдөө ажахын артелиин бэрхэ наалишан Д.Ц.Танхаева Москвада үнгэргэгдэн Бүхэсоюзна хүдөө ажахын выставкэдэ хабаадаһан түүхэтэй. Энэ нютагта Халудоров гэхэн обог ехэ дэлгэрэнхэй. Энэ ехэ угай мэдээжэ түлөөлгшые нэрлэбэл, Ардан Дагбаевич Халудоров болоно. 1898 ондо түрэнэн энэ хүн модошо дархан байһан юм. Гэрэй бараа уран гоёор дархалдаг байгаа. Шулуута нютагай айлнуудта тэрэнэй дархалһан бараанай зүйлнүүдые мүнөөшье хаража боломоор. Уран дархан байхаһаа гадна ехэ шадалтай, хүсэтэй хүн байгаа хаш. Нютаг соогоо бүхэ Ардан гэжэ суурһаһан байдаг. Түхэрээн бүдүүн модо гансаараа үргөөд гэр бариха шадалтай хүн байгаа. Энэнһээ гадна гутал оёдог шадабаритай нэн. Ардан Халудоровай олон түрэлнүүд 1930-аад гаран онуудай хашалганда ороһон юм. Дайнай эхилхэдэ А.Д.Халудоров түрүүшын зэргэдэ дайн байлдаанай газар руу мордоо. Дайшалхы габьяагай түлөө тэрэ олон орден, медальнуудаар шагнагдаһан юм. Дайнай һүүлдэ барилгын бригада ударидеа, хүн зондо хэрэгтэй һургуули, ажаһуудалай гэрнүүдые, колхозой фермэнүүдые бариһан габьяатай. Москвада үнгэргэгдэдэг байһан хүдөө ажахын выставкэдэ хоёр дахин хабаадаһан юм. Тэрэнэй ури һадаһад олон болонхой. Үбгэ эсэһынгээ алдар нэрые дээрэ үргэжэ ябадаг.

ТООРОДО БАЙҢАН СТЕПНОЙ ДҮҮМЭ ТУХАЙ

Түнхэнэй Степной Дүүмэ хадаа Тооро тосхондо байһан юм. Эндэ зунай найхан сагта Зүүн Сибириин генерал-губернатор Н.Н.Муравьев - Амурский гэгшые түнхэнэйхид угтаһан түүхэтэй. Түнхэнэй Степной Дүүмын тайшаа Иннокентий Хамаков түрүүтэй арад зон энэ айлшание хүндэтэйгөөр угтан абаа гэжэ түүхын дансанууд гэршэлнэ. Түнхэнэй Степной Дүүмэ хадаа һунгагадаг зургаан байгаа. Энэ Дүүмэдэ "Русские ведомости", "Земледельческая газета", тиэхэдэ "Россиин Империиин хуулинудай суглуулбари" захижа абадаг байһан түүхэтэй. Түнхэнэй Степной дүүмынхид Парижда үнгэргэгдэхэ Бүхэдэлхэйн выставкэдэ хабаадажа, нютагай промышленностиин болон хүдөө ажахын туйлалтануудые харуулжа ерэнэн түүхэтэй. Тэрэшэлэн Россиин ниислэл хотоһоо энэ Дүүмэдэ хандажа, Москвагай университетэй дэргэдэхи Ород этнографическа выставкэдэ хэрэгтэй урданай эд хэрэгсэлнүүдые суглуулжа үгэхыень гуйһан байдаг. Энэ гуйлтыень түнхэнэйхид гүйсэдөөр дүүргээ.

1887 ондо Тооро тосхондо ород ороной зүүн хизаарай яһатанай училищи нээгдээ. Тэрэ хадаа Түнхэнэй шажанай-приходской һургуулиин удаа 2-дохи һуралсалай эмхи зургаан болоо.

Ород ороной зүүн хизаарай яһатанай управлени тухай

устав дотор түнхэнэй буряадудые урда зүгэй малшад, промышленнигууд гэжэ нэрлэдэг байгаа. Энэмнай 1822 ондо абтаһан устав болоно. Тиэхэдэ 1864 оной Степной Дүүмын тоосоон дотор түнхэнэйхид гол түлэб агнууряар ажаמידардаг, ан олзоборилдог ажалтай гэжэ бэшэгдэнхэй. Тиэхэдэ ажаһуугшадай дүрбэнэй нэгэ хубинь газар элдүүрилдэг гэжэ энэ тоосоон соо бэшэгдэнэн баримта бии. 1874 оной мэдээгээр, эдэ нютагууд 22 мянган толгой эбэртэ бодо малтай, 14 мянган толгой моридтой, 11 мянган хонидтой байгаа. Октябриин хубисхал хадаа Түнхэн нютагай ажабайдал эрид хубилгаа. Малша арадай, хасагуудай, таряашадай һуудал байдал үндэһөөрөө хубилаа. 1920-ёод онуудар газар элдүүрилдэг элдэб нүхэсэлнүүд, артельнүүд, эд хэрэглэлгын бүлгэмүүд байгуулагдажа эхилээ. Залуушуул техникэ ашаглажа, шэнэ тракторнуудые жолоодожо эхилһэн үе. Тиэхэдэ хүдөө нютагуудаар уншалгын байшангууд, улаан булангууд, клубууд нээгдэжэ эхилээ. Хүнүүдые эрдэм номдо эршэмтэйгээр һургажа эхилээ.

СОВЕТ УЕ

Коммунануудые болон колхозуудые эмхидхэжэ эхилһэн жэлнүүд Тооро нютагай ажаһуугшада мартагдашагүй дурасхаал үлээнхэй. Тиэхэдэ эдэ жэлнүүдтэ нютаг дээрэ шэнэ байдал зохёохо гэжэ оролдоһон хүнүүдэй нэрэнүүд нютагаархидай сэдхэлдэ мүнхэ. Эдэмнай хэд бэ гэхэдэ, М.Г.Кыргыенов, С.Л.Кыргыенов, Д.Б.Степанов, Д.Ж.Зандеев, Х.Г.Бахажеева, Д.Ж.Пирхаев болон хубад болоно. Тоорынхид Найдаковтоной гэр бүлын гэшүүдээр ехэтэ омогорходог. Гэр бүлын эзэн Ц.И.Найдаков хадаа Октябриин хубисхалай һүүлдэ Түнхэнэй аймагай революционн комитетдэй түрүүлгшээр хүдэлһэн түүхэтэй. Тэрэнэй ехэ хубүүн Будажап (литературна нэрнь Мунко-Саридак) поэт боложо суурһаһан, комсомолой зэргэдэ эгээн түрүүн абтаһан байгаа. Тэрэ 12 наһатайдаа комсомолой ячейкэ эмхидхээ, 19 наһатай байхадаа, Буряадай Уран зохёолшодой холбоной харюусалгата секретарь байгаа. 20 наһа хүрөөд, эгээл залуу наһандаа алтан дэлхэйтэй хахасаһан юм. Василий гэжэ хубүүдэйн нэгэн хэлэ бэшэгтэй эрдэмтэй доктор, профессор байгаа, Буряадай Нийтын эрдэмүүдэй институт, тиэхэдэ Россиин академиин Сибириин таһагай Буряадай Эрдэмэй түб удаан толгойложа ябаа. Валентина басаганиин искусство шэнжэлэлгын талаар доктор, журналист, Зүүн Сибириин гүрэнэй соёлой болон искусствын академидэ олон жэлдэ багшалһан, Россиин болон Буряадай эрдэмэй габьяата ажал ябуулагша юм. Мүнхэ-Сарьдагай нэрэмжэтэ аймагай уран зохёолой нэгэдэл Түнхэндэ бии. Тэрэ Росси дотор эгээл томо нэгэдэлнүүдэй тоодо ородог.

Түнхэнэй голоор аяншалагшад Саяан хадын оршом байгаагай аргагүй ехээр һайхашаадаг. Мундаргануудай бооридо туласа ошохо гэжэ эрмэлзэдэг. Тиэхэдэ хонгоодор угтанай ажаһуудаг Далахай нютаг хүрэгэ ерэдэг юм. Далахай нютагаһаа зүүн хойшоо

6 модоной газарта Буха Ноён гэжэ тахилгата газар оршодог.

Түнхэнэй аймагта Зуун-Морин гэжэ нютаг оршодог. Нютагайхидай түүхэ домогоор Зуун-Морин гэжэ голдо зуун бишыхан голнууд шудхан ородог. Зуун-Морин хадаа Тооро нютагаһаа 12 модоной зайда Маргасаан гэжэ хадын бооридо түбхинэнхэй. Эрхүү мурэндэ шудхан ородог ехэ гол болоно. Энэ багта харьялан урдажа байдаг олон гол горход шэнги Октябриин хубисхалай һүүлдэ эндэ ажабайдал бурьялжа эхилһэн түүхэтэй. Урид амяараа байһан "БурЦИК-гай нэрэмжэтэ", "Соёлой ажал", "Мүнхэ жаргал" коммунанууд нэгэдэжэ, Коминтернын нэрэмжэтэ хүдөө ажахын артель байгуулагдаа. 1933 ондо энэ тосхондо түрүүшын трактор бии болоо, харин 1935 ондо түрүүшын автомашина бии боложо, эндэхи ажаһуугшада мартагдашагүй үйлэ хэрэг болоо. С.Д.Таранов гэжэ хүн шэнэ машинын түрүүшын жолошон болоо. Удаань энэ артель Буряад-Монголой АССР-эй Верховно Советэй нэрэмжэтэ колхоз болгогдоо. 1952 ондо энэ колхоз хадаа "Улаан Шанаа" гэхэн колхозтой нэгэдүүлэгдээ. Тэрэнэй түрүүлгшээр Шагдар Ирилжинович Фролов һунгагдаа. Бэрхэ эмхидхэгшэ байһан тула энэ хүн Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайнай жэлнүүдтэ колхозые урагшатайгаар ударидеа. Олон танкнуудые болон самолёдуудые бүтээлгэдэ ехэ хубитая оруулһанайнгаа түлөө Верховно Главнокомандагша И.В.Сталинай гар табилгатай баяр хүргэнэн 2 телеграмма тэрэ абтаһан байна. Тэрэнэй хубүүн Дамнин Шагдурович Фролов эмхидхэлшын бэлиг шадабари эсэгһээ дамжан абаа. Тэрэ Зүүн Сибириин технологическа институт байгуулһан габьяатай. Тиэхэдэ энэ нютагые суурхуулһан үшөө нэгэ хүн тухай онсо тогтохо ёһотойбди. Энэмнай хадаа Гомбо Цыбикович Бельяев болоно. Тэрэ республикын мэдээжэ хүтэлбэрлэгшэдэй нэгэн байһан юм.

Зуун-Морин тосхонһоо саашаа аяншалгаһаа үргэлжэлүүлһэн хүн Загтад гэжэ тосхон хүрэгэ ошодог. Эндэ гол түлэб газар элдүүрилдэг ород таряшад ажаһуудаг байһан. Тэдэ сэрэгтэй алба хаажа гэжэ ерэнэн хасагуудтай иишэ нүүжэ ерэнэн түүхэтэй. 1956 ондо эндэхи "Победа" колхоз Москвада үнгэргэгдэнэн хүдөө ажахын выставкэдэ хабаадаа. Орооһо таряанай баян ургаса хуряажа, гүрэнэй выставкэдэ хабаадажа, гурбадахи шатын дипломоор, хүрэл медалаар шагнагдаһан байдаг. 1964 ондо Загтад хадаа "Сибиряк" колхозой отделени байһанаа, Саяанай совхоздо дамжуулагдаа. 1970-1980-яад онуудаар Загтад нютагаархид үндэр шагналда хүртэнэн байна. Наалишан В.С.Малышева, механизатор П.Д.Пермяков "Хүндэлэлэй Тэмдэг" орденээр шагнагдаа.

Эльвира ДАМБАЕВА хэблэлдэ бэлдэбэ, **Л. ЕРМАКОВАГАЙ** "Путешествия по Тункинской долине" гэхэн номһоо абтаба.

(Үргэлжэлэһын удаадахи дугаарта гараха).

Зунай зулгы хаһа – амаралта, аяншалгын һаранууд

ФРАНЦИДА БУРЯАД АЯЛГА ДУУНУУД ЗЭДЭЛБЭ

«Тоонтынхид» Портбаилда (Франци)

Байгша оной августын 5-һаа 16 хүрэтэр аяр холын, гайхалтай найхан Франциин Портбаил (Нормандиин Ла-Маншын эрьедэхи хото) хотодо «Хрустальная лира» гэжэ нэрлэгдэһэн уласхоорондын фестиваль-конкурс ежэ зохидоор эмхидхэгдэһэн байна. «Жизнь городов» гэхэн фестивальнуудай комитет, Портбаил хотын мэри, «Академия Нормандия-Москва» гэхэн французородой эблэл, Портбаилай харьяата эмхинүүд - олзын хэрэг эрхилэгшэд элдэб арадуудай соёл, фольклортой танилсуулһан уласхоорондын фестиваль эмхидхэбэ гэшэ.

Буряад оронһоомнай 43 бэлигтэй хүн зон – Улаан-Үдэ хотын захиргаанай дэргэдэхи соёлой комитетэй «Тоонто» гэхэн арадай фольклорно ансамбль (хүтэлбэрилэгшэнь Цыпилма Батурова), Ивалгын аймагһаа – «Алтан сэсэг» гэхэн дуу, хатарай хүүгэдэй арадай ансамбль (Саяна Тумунова), «Моодын театр» (Эржена Бидагарова) тэндэ үндэр ээмжээндэ хабаадажа, түрэл респубблика эрхим сэгнэлтээр түлөөлһэн, ёһо заншалаа харуулһан байха юм.

Үзэсхэлэн найхан Франци зорихын урда тээ самолёдоор Россиингаа нислэл хото алдар сууга Москвагайнгаа «Восход» гэхэн зочид буудалда хонон амарһаһаа уридшалан, Воробьевой хадаһаа Москвагаа найхашаан хараабади, зайгаабади. Внуковын аэропорт дээрэ угтажа байһан Виктория басагаая, Лиза зээгээ хаража, үулзажа баясаабди...

Үглөөгүүрын бидээнэ мүнөө үеын гоёе автобусто (баһал дээрээ хоёр телевизортэй) хуулгаһан гид, манай куратор – Москвагай циркын ахамад хореограф, хүжюун дорюун зантай хүтэлбэрилэгшэ Наталья Евгеньевна Головкиной харгалзалгаа доро Европын олон гүрэнөөр, нэрлэбэл, түрүүн Беларусь, үүлдэнь Литва, Польшо, Германи дайраад, ерэлгэндэ Чехи ороод бусаабди. Вильнюсээр, Польшын Ржепин хотоор гүйлдэн шахуу танилсаад, Ржепиндэ хоноод, үглөөдэрын Германиин сууга Эльбэ гол дээрэ оршодог ежэ гоёе Дрезден хотын сууга Уран зурагай галерейтэй (анхан тиишэ 1986 ондо ошоһон байна) дахинаа танилсажа, дайнай үүлээр совет сэрэгшэдэй фашистнуудһаа абарһан, аршалһан гайхалтай найхан экспонадуудые найхашаан хужарлабади. Илангаяа олондо мэдээжэ «Сикстинскэ мадонны», Голландиин, Италиин, бусад ороной сууга зураашадай бүтээлнүүдые гоёшоогообди. Элитэ уран зурааша Рембрандтын инаг дуратай хани байһан Саскиятай зурагудын эндэ олон байха юм.

Августын 8-да одоол аяншалагшадай зүрхэ сэдхэл хайлуулжа шададаг алдарт хото Париждаа хүрээ, «Этап» гэхэн томо зохи буудалда (отель) орожо, һөөл гоёнууд таһалгануудта байрлажа, зүрхэ сэдхэлээ ханабади. Хэдэн үдэр, һүни автобусоор аяншалха гэшэ баһал хэсүү: нурган зариманай шалана, креслэдэ һуугаад нойрсохо баатай болообди. Зүгөөр 2-3 час болоод лэ дээс хоолтой кафетэй, нуур,

гараа угааха байдалтай газарнуудта зогсожо, амаржа ябаабди. Бэлигтэй зоной үлгы нютаг гүйлдэг гоёе найхан Монмартр ошожо, магазин, кафенүүдтэй багахан үйлсэһүүдээрнь ябажа, сэнгэжэ, хүгжэмшэдэй, зураашадай, наймаашадай бэлэг-дуу хүгжэм шагнаабди, Париж тухай гарай бэлэгүүдые худалдан абаабди. Урданай шэгээрэ байһан бурхануудай хүмэнүүдые, доро угалзалһан түмэр балконуудтай, дээрээ мансардатай байшангуудые, ордонуудые, аяншалжа ябаһан олон зоние хаража хужарлаабди. Дээрэһэй (энэ хадаһаа) бүхы Париж харагдажа байха юм. Хара арһатан Эйфелевэ башинн найхан гарай бэлэгүүдые олоор худалдана. Жэһэнь, 1 евро мүнгөөр 5 имэ сувенир худалдажа абахадаа, ехэл баярлаабди. Париж найхан хотын үзэсхэлэн газарнуудые харуулһан холодильнигта нядаг зурагууд, бусад зүйлнүүд, пулаад, шарфнууд, нааданхайнууд олон даа... Хэн имэ гоёор хэбэ гэшэб гэхэдэмнай, үнөөхил "Made in China" гэжэл бэшээтэй байха юм. Ямаршье бэрхэ хитадууд гэшэб, бүхы гүрэнүүдтэ ошоод, бүхы сувенирнүүдыень уран гоёор хэжэ байха?! Шадмар бэрхэ байнал даа. Бидэ анхан, 1996 ондо Америкэһээ һөөл гоёе гуталнуудые шэрэжэ асаран гэхээмнай, баһал "Made in China" гэжэ бэшээтэй байхыень гэртээ ерһэн хойноо хараа бэлэйбди, бүхэ, ехэл найн шанартай байгаа бэлэй.

ПАРИЖ – ДЭЛХЭЙН ЭРДЭНИ ЗЭНДЭМЭНИ

Августын 9-дэ бүхы Парижаар ябажа, Наполеоной хэһэн сууга Триумфальна Арка, Мадленэй, Парижай Бурханай эхын хүмэнүүдые, Елисейн Поли, Марсова Поли, холоһоо Эйфелевэ башни, Сорбоннын университет, алдарт уран зохёолшодой (Виктор Гюго, Вольтер, Руссо, Золя) хүдөөлүүлэгдэһэн Пантеон, Зүбшөөрэлгын (Площадь Согласия) талмай, бусад мэдээжэ газарнуудые хаража, түүхыень ород хэлэтэй гидһээ шагнажа бахархаабди, сэдхэлдэмнай, ухаандамнай багаһаа хадуугдаһан А.Дюмагай, бусад француз уран зохёолшодой Людовик, бусад хаануудай династи, Ришелье тухай, дайсадтай тэмсэлгын, инаг дурантай холбоотой уршагта ябадалнуудтай романууд эхлүүдгүй толгой соомнай эдэ хараһан үзэгдэлнүүдһээ нэргэхэдэл гэ бэлэй... Ородой хаан III Александрй нэрэмжэтэ алталмал

АРАД БҮХЭН АБЬЯАС БЭЛИГТЭЙ

Августын 10-да Франциин баруун - хойто зүг Нормандида, Шербур хото ошожо, Далайн музей хаража һонирхободи, далайн баялигтай танилсабади.

«Шербургские зонтики» гэхэн сууга француз кинофильмээр бүхы дэлхэй дээрэ суурхаһан энэ хототой дүтөөр танилсабади. Энэл хототой урдань - XX зуун жэлэй эхээр гараһан «Титаник» гэхэн эгээл томо онгосо удааншье болонгүй шэнгэһэн, энээн тухай «Титаник» гэхэн мэдээжэ американ кино (гол рольдо Леонардо ди Каприо наадаһан) энэ гашуудалта үйлэ харуулһан байна.

Фольклорно уласхоорондын фестивалиин болохо багахан, хуушанай байшан-особнягууд, шулуун гэрнүүдтэй зохидхон Портбаил хототой танилсабади, Атлантиин океанай эрьедэ хүйтэншэг үһанды тавархаа, шунгаһаа ошободи. Парижда таварха, шунгаһа олон хэрэгсэлтэй Аквапарк (29 градус дулаан үһатой) ошоһоно, олон аттракцион хараһанаа баясан дурсабади. Олондомнай Парижай үндэр газар – Эйфелевэ башни хадуугдаа, лифтээрн дээшээ гаража, хоёрдохи дабхарһаа үзэсхэлэн найхан хото баясан хужарлаабди, таниха газараа таалсаабди.

Августын 11-нэй үглөөгүүр Россиһаа бууһан фестивалда хабаадагшадые Портбаилай мэриин департаментын соёлой талаар харюусалгатай, өөрөө 34 жэл соо Францида ажаһуужа байһан, бидэниие – «тоонтынхидые» бүри урданай особняк-байшандаа байгуулһан госпожа Елена Полетаева Андрей хүбүүнтээ, Алена бэритээ, хөөрхэн заахан ашанар таяа маанадые найнаар угтаба, үглөөгүүр бүхэндэ Европын ёһоор хооллуулба: сыр, ветчина, һүн соо худхад эдидэг кашын зүйл, зүгын тоһо, кофе, сайгаар хүндэлбэ.

Мэриин зал соо Нижний Новгородой «Ваталинка», Саха-Яхадай Намцы, Белая гора һууринуудай хүгжэмтэ, хатарай ансамбльнууд, «Наследие» гэхэн үхүүдэй хасаг ансамбль, Шахты хотын дууша үхибүүд (дуэт) – Ольга Федченко, Анна Сивчук, Саратовска областиин Екатеринбургын Любовь Филимонова, Казахстанай Павлодар хотын «Улар» гэхэн домбра дээрэ наададаг ансамбль, тэдэнэй бэрхэ солистнууд Темирлан Олжабаев, мун Дария Темирхан, Адинай Багаева гэгшэд арадингаа дабтагдашагүй соёл, дуу хүгжэмтэй танилсуулба. Бидэнтэй нэгэ автобус соо хуулсажа ябаһан казах үхибүүдтэй, тэдэнэй хүтэлбэрилэгшэ Майра Селембаева бидэ ежэ нүхэд болободи, тэдэнэйгээ түлөө ежээр альга ташабади.

Нүхэд болоһон эгэшэ артистнуудайнгаа түлөө Россиин консульство (Париж) бидэ Евгений нүхэртээ ошолдожо, гэртээ бусаха документнуудыень абалсаһандаа баяртайбди.

Ивалгымнай бэрхэ хүүгэд гоёор буряад, монгол хатарнуудые харуулба, түрэл арадингаа элдэб янзын малгайнуудтай танилсуулһан моодын үзэгдэлнүүдэ хужарлуулба, үндэр сэглэлтэдэ хүртэбэ. Фе-

стивальда ошоһон хореограф мэргэжэлтэй соёлшон Дарисурен Доржиевагай басаган бишыхан Лера уян бэетэй, бэрхэ хатаршан байһанаа гэршэлээ. Жюриин гэшүүд – «Жизнь городов» гэхэн фестивалиин комитетдэй директор Галина Скворцова, журин түрүүлэгшэ – анхан Портбаилай мэр байһан Ги Рулан, тиихэдэ анхан балерина ябаһан Мишель Эвель, Елена Полетаева гэгшэд булгание халуунаар амаршалажа, үдэшэлэн үргэлжэлһэн Галаконцертын һүүлдэ эрхимлэһэн бүхы ансамбльнуудта, бэрхэ артистнуудта алтан кубогуудые, дипломуудые, харин хүтэлбэрилэгшэдэмнай уласхоорондын фестивалиин сертификатуудые баярай оршон байдалда баруулһан байна. Залаар дүүрэн сугларһан француз харагшад бидэнай дуулаһан «Нютагнай», «Хундагын дуу», дуу андалдаа, ёохор хаража, шагнажа, хужарлажа, гарай бэлэгүүдые худалдан абаа, баяраа, талархалаа мэдүүлээ. Августын 12-то Мон-Сен-Мишель гэхэн аббатство ошожо, океан соохи пирамида гэжэ Виктор Гюгогай нэрлэһэн найхан хүмэ хаража гоёшоогообди.

Бусаха замдаа Парижай Диснейленд орообди, Чехиин нислэл хото үзэсхэлэн гоёе, алталмал Прагатай танилсаабди, IV Карлын хүмэ, хүүргэ, 12 апостолтой часы найхашаагаабди.

Европодо балай шахардуу байдал, кризис болоо гэхээр бэшэ, булта зонинь, илангаяа французууд сэдхэл дүүрэн ябана, Сеней эрьээр хатарха, хүгжэм шагнаха дуратай байна. Урин миһэрэлтэйгээр, танихашьегүй аад, бидэндэ «бонжур» (үглөөнэй мэндэ) гэлдэхэ юм.

Үндэр түрэлтэ Далай ламын хэлэһээр, «жэл бүхэндэ шэнэ орон, нютагуудтай танилсажа, хаража, аяншалжа ябыт» гэхэн үгэнүүдые сэдхэлдээ хадуун, Бурядай элитэ поэссеса Цырен-Дулма Дондоковагай хэлэһээр, сууга дуунай үгэнүүдээр «дэлхэй минии альган дээр...» гэжэ дуулалдан ябахые булгание урылнабди. Европын шугамдал зурыһан сэхэ сэбэр автобан харгынүүдые, найхан отель, хүмэ, ордонуудые, үзэсхэлэн гоёе метро, поезд, трамвайнуудые, дэлхэйдэ суутай, ежэ баян жасатай музейнуудые хаража баясаабди, бахархаабди.

Багадаа «Нормандия-Неман» гэхэн француж, совет лётчигуудай дайшалхы хани барисаан тухай кино омогорхон хараһанаа, сууга дуушан Владимир Трошиние нажаан дуулалдаһанаа оройдоошье мартадаггүйбди. Энэл найхан Франци, Норманди хараха хуби заяатай, буянтай байгаабади гэжэ сэглэнэбди, танил болоһон нүхэдөө, фестивалда хабаадаһан артистнуудые түрэл Буряадтаа, дэлхэйн эрдэни зэндэмэни болохо алдарт Байгалдаа уржабди. Хэды холын газарай найханшье һаа, түрэл нютагһаа, нангин тоонтоһоо найхан юмэ энэ дэлхэй дээрэ, үнэхөөрөө, үгыл байнал даа!

**Бэлигма ОРБОДОЕВА,
Лариса МИХАЙЛОВАГАЙ
фото.**

«БАЙГАЛАЙ ДОЛГИН» - БУРЯАДТА

Үндэштэнэй хэлэнүүд дээрэ гарадаг телерадио-дамжуулгануудай "Байгалай долгин" гэхэн түрүүшын фестиваль августын 28-да Улаан-Үдэдэ эхилбэ. Республикын Толгойлогшо Вячеслав Наговицын, Арадай Хуралай Түрүүлэгшэ Матвей Гершевич, Улаан-Үдэ хотын захиргаанай толгойлогшо Геннадий Айдаев гэгшэд энэ хуралдаанда сугларашадые амаршалба.

Энэ фестивальда Эрхүү, Шэтэ, хадата Алтайн хизаарай, Дагестанай, Татарстанай, Санкт-Петербургийн, Хакасиин, Саха-Яхад Республикын болон бусад Россиин үргэн ехэ мого нютагуудай журналистнууд хабаадаа.

Республикын толгойлогшо Вячеслав Наговицын амаршалхадаа, мүнөө үе сагта элдэб үндэнэ яһатан бусад арадуудта хүндэтэйгөөр хандаха хэрэгтэ теле-радио-дамжуулганууд ехэ үүргэ дүүргэнэ гэжэ тэмдэглээ. Тиин энэ фестиваль саашадаа үргэлжэлжэ, заншалта болохо байһандань найдажа байһанаа тэрэ мэдүүлээ.

Бүхэроссиин телерадиокомпаниин департаментын хүтэлбэрлэгшын орлогшо Наталья Ильина амаршалгын үгэ хэлэхэдэ, үндэштэнэй хэлэнүүд гарадаг дамжуулгануудта ехэ анхарал хандуулагдана гэжэ тэмдэглээ.

"Бурятия" гэхэн гүрэнэй телерадиокомпаниин директор Александр Варфоломеев "Буряад Республикада үндэштэнэй хэлэнүүд дээрэ гарадаг телерадио-дамжуулганууд тухай" гол элидхэл хээ. Тиихэдэ эдэ дамжуулганууд ехэ баялигнай, журналистнуудай

зохёохыгээр хүдэлхэ, хүгжэхэ ехэ арга олгоно гэжэ мэдүүлээ. Буряад орондо үндэһэн хэлэн дээрэ ябуулагдадаг телерадио-дамжуулганууды ехэ анхаралтайгаар харадаг, шагнадаг. Ород, буряад, эвенк хэлэн дээрэ дамжуулганууд ябуулагдана. Энэмнай баһал ехэ харюусалгатай хэрэг гэжэ тоолонобди. Тиихэдэ Буряадай Правительствын, Арадай Хуралай талаһаа үндэһэн хэлэн дээрэ гарадаг дамжуулгануудта ехэ анхарал хандуулагдажа гэжэ Александр Варфоломеев тэмдэглээ. Буряад орондо түрүүшүүлэй тоодо цифровой арга хэрэглэһэн дамжуулганууд ябуулагдажа эхилээ. Тиихэдэ гурбан хэлэн дээрэ элдэб янзын програмнууды хүтэлжэ ябуулгада, тэдэниие хүгжөөлгэдэ Буряад орон дотор үндэһэн хэлэнүүд дээрэ телерадио-дамжуулганууды ябуулха, хүгжөөхэ талаар абтаһан программа ехэ нүлөөлнэ гэжэ тэрэ онсолон тэмдэглээ.

"Байгалай долгин" гэхэн фестивальда хабаадагшадта хандаһан амаршалгын тэмдэг Бүхэроссиин гүрэнэй телерадиокомпаниин генеральна директор Олег Добродеев эльгээгээ.

Тэрэнэй удаа "Россиин агаарай

долгиндо үндэштэнэй онсо өөрсэ баялиг бүрин бүтэн үлээхэ тухай" гэхэн асуудалаар дүхэриг-шэрээ үнгэргэгдөө.

Росси гүрэн дотор гүрэнэй телерадиокомпаниин 83 филиал үндэһэн 50 хэлэн дээрэ дамжуулганууды бэлдэжэ ажаһуушадта дурадхана. Жэшээлхэдэ, Дагестанда аяар 14 үндэһэн нютаг хэлэнүүд дээрэ дамжуулганууд ябуулагдана. Энэнь ехэ орёо, хүндэ хүдэлмэри гээшэ ааб даа. Иимэ олон хэлэнүүд дээрэ дамжуулганууды бэлдэжэ байдаг Бүхэроссиин Гостелерадиокомпаниин габыаа эндэ тон ехэ. Ажабайдалай бүхы халбаринууд тухай һонин, эрхим дамжуулганууд, мүн һүүлэй һонинууд үдэр бүри агаарай долгиндо дамжуулагдана. Зүгөөр ехэнхи мого нютагуудта үндэһэн хэлэн дээрэ хүдэлхэ, дамжуулганууды бэлдэхэ мэргэжэлтэд дуталдана гэжэ энэ дүхэриг-шэрээгэй үедэ тэмдэглэгдээ. Үндэһэн хэлэн дээрэ дамжуулганууды бэлдэхэ хэрэгтэ бусадшые шийдхэгдээгүй асуудалнууд олон. Эдэ бүгэдэн тухай дүхэриг-шэрээдэ хабаадагшад дэлгэрэнгыгээр хөөрөлдөө.

"Бурятия" гэхэн телерадиокомпаниин ахмад редактор Дарима Жамсоевагай тэмдэглэхээр, удхатай хэмжээ ябуулга үнгэргэгдөө. Үндэһэн хэлэн дээрэ гарадаг дамжуулганууды бэлдэхэ асуудалда бэрхшээлнүүд тохёолдоно. Үндэһэн хэлэн дээрэ дамжуулганууды хүтэлхэ журналистнууд ехэ хомор гэбэ. Ганса манай Буря-

Александр Варфоломеев

Луиза Алиханова

Наталья Ильина

ад орондо бэшэ, бүхы регионуудта иимэ байдалтай байна гэжэ энэ хуралдаан элишэлбэ. Үндэһэн хэлэнтэй холбоотой олондо мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүдтэ анхарал хандуулагдаһаниин ехэл һайшаалтай гэжэ тэрэ тэмдэглээ.

Забайкалиин хизаарай Агын телевидениин редактор Сэсэг Цыбиковатай хөөрөлдэхэдэмнай, тэрэ иигэжэ тэмдэглээ: "Энэ фестиваль саашадаа заншалта болохонь. Энэнь ехэ һайшаалтай. Бидэ Ага тойрогтоо буряад хэлэн дээрэ дамжуулганууды бүри олошоруулха гэжэ оролдохобди. Энэ фестивальда хабаадажа байһандаа урмтайбди. Россиин олон мого нютагуудай сурбалжалагшадтай дүй дүршлөөрөө хубаалдаха, үндэһэн хэлэн дээрэ гарадаг дамжуулгануудай хэрэг байдалда ушардаг бэрхшээлнүүды хамта шийдхэхэ үргэн арга боломжо манда энэ фестиваль олгоо. Россиин бусад регионуудта ямар дамжуулганууд ябуулагдадаг гээшэб, ямар проектнүүд нэбтэрүүлэгдэнэб гэжэ мэдэжэ абаабди. Һайн эдэбхи үүсхэлнүүдыень саашадаа ажалдаа нэбтэрүүлжэ хүдэлхэбди".

Энэ фестиваль хадаа хэдэн шухала зорилгонууды шийдхэхэ үүргэ дүүргээ. Бүхэроссиин гүрэнэй телерадиокомпаниин филиалнуудай хүтэлбэрлэгшэдые Буряад оронтой дүтөөр танилсуулха арга олгоо. Тиихэдэ сурбалжалагшад дүтөөр харилсажа, дүй дүршлөөрөө хубаалдаба.

Тэрэшэлэн ороной телерадио-журналистикын бэлигтэй сурбалжалагшад хадаа фестивалда хабаадагшадта мэргэжэлэй онол аргууды хөөрөжэ үгөө. Жэшээлхэдэ, Россиин радиогой политическэ шэнжэлэгшэ Наталья

Бехтина радиогой социальна удхатай дамжуулгануудта анхарал хандуулжа, дүй дүршлөөрөө хубаалдаа. Харин "Вести-страна" гэхэн дамжуулгын ахмад редактор Мария Хачатрян үндэһэн хэлэн дээрэ ябуулагдадаг дамжуулгын онсо шэнжэнүүд тухай хөөрөжэ үгөө.

Энэ хэмжээ ябуулгын үедэ үндэһэн хэлэн дээрэ дамжуулганууды бэлдэдэг журналистнуудай конкурсын дүнгүүд согсологдохо юм. Энэ конкурсно Россиин гүрэнэй телерадиокомпаниин 39 филиалнуудта хүдэлдэг журналистнуудай 250 хүдэлмэринүүд оронхой. Энэ конкурсно эльгээһэн хүдэлмэринүүдэй 47-ниинь үндэһэн хэлэнүүд дээрэ бэлдэгдэһэн телерадио-дамжуулгануудай эгээл эрхим хүдэлмэринүүд энэ конкурсно эльгээгдээ гэжэ мэдээжэ. "Байгалай долгин" гэхэн фестиваль августын 31 хүрэтэр үргэлжэлхэ юм.

Августын 30-да Опера болон баледэй театрай орондо фестивалиин түгэсхэлэй хэмжээ ябуулганууд үнгэргэгдэхэ байна. Үндэһэн хэлэн дээрэ дамжуулганууды бэлдэдэг, хүтэлжэ ябуулдаг журналистнуудай конкурсын дүнгүүд эндэ согсологдохо, холоһоо ерэхэн айлшадтай хүндэлэлдэ гоё һайхан концертнаадан харуулагдаха байна.

Гурбан үдэрэй туршада эмхидхэгдэжэ үнгэргэгдэһэн энэ фестиваль Росси гүрэндэ ажаһуудаг олон тоото үндэһэн яһатанай хэлэ, соёл хүгжөөлгэдэ, арадуудай хоорондо хани нүхэсэл бэхижүүлгэдэ һайн үрэ нүлөөтэй байха гэжэ һанагдана.

Эльвира ДАМБАЕВА,
манай корр,
Радна-Нима БАЗАРОВАЙ
фото-зурагууд.

Дүхэриг-шэрээгэй үедэ

КУЛЬТУРА

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like «ЕВРОНЬЮС», «ВАЖНЫЕ ВЕЩИ», «ТЕАТРАЛЬНАЯ ЛЕТОПИСЬ».

ТНТ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС», «СМЕШАРИКИ», «УДИВИТЕЛЬНЫЕ ЛЕГЕНДЫ».

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like «Т/С «ЗАЙЦЕВ +1»», «ТИВИКОМ», «СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ».

СТС

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like «ВСГУТУ 50 ЛЕТ», «АКТУАЛЬНОЕ ИНТЕРВЬЮ», «КАЗАРОЗА».

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like «ДАЕШЬ МОЛОДЕЖЬ!», «ГАЛИЛЕО», «МИССИЯ «СЕРЕНИТИ»».

5 КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like «СЕЙЧАС», «ЗВЕРЬ, КОТОРЫЙ СПАС МНЕ ЖИЗНЬ».

Четверг, 6

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like «ДОБРОЕ УТРО», «КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА», «ЖИТЬ ЗДОРОВО!».

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like «ТАЁЖНАЯ ЛЮБОВЬ», «ПРЯМОЙ ЭФИР», «НТВ УТРОМ».

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like «НАТАЛИ. ТРИ ЖИЗНИ», «СРЕДЬ БЕЛА ДНЯ», «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС».

ТИВИКОМ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like «СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ», «КАК СКАЗАЛ ДЖИМ», «ЛОЛИТА. БЕЗ КОМПЛЕКСОВ».

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like «КЛУБ ВИНКС - ШКОЛА ВОЛШЕБНИЦ», «ГУФИ И ЕГО КОМАНДА».

5 КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like «СЕЙЧАС», «ГРОБНИЦА ТЫСЯЧИ РИМЛЯН».

Пятница, 7

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like «ДОБРОЕ УТРО», «КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА», «ЖИТЬ ЗДОРОВО!».

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like «СУД ПРИСЯЖНЫХ», «СРЕДЬ БЕЛА ДНЯ», «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС».

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like «ЕВРОНЬЮС», «ПРЯМОЙ ЭФИР», «НТВ УТРОМ».

ТНТ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС», «ПРИКЛЮЧЕНИЯ НЕЗНАЙКИ И ЕГО ДРУЗЕЙ».

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like «СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ», «КАК СКАЗАЛ ДЖИМ», «ЛОЛИТА. БЕЗ КОМПЛЕКСОВ».

ТИВИКОМ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like «СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ», «КАК СКАЗАЛ ДЖИМ», «ЛОЛИТА. БЕЗ КОМПЛЕКСОВ».

05.55, 07.00, 09.20, 11.05, 12.05, 13.05, 17.05, 18.50, 20.05, 21.55, 23.45, 00.25, 00.50, 01.30, 01.50 МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ(0+)

07.30 М/С «КЛУБ ВИНК - ШКОЛА ВОЛШЕБНИЦ (6+)»
08.00 М/С «ГУФИ И ЕГО КОМАНДА (6+)»
08.30, 09.00, 13.00 «ЖИВОТНЫЙ СМЕХ»(0+)

12.00, 18.30 Т/С «ДАЁШЬ МОЛОДЁЖЬ!» (16+)
14.00 Х/Ф «СКАЙЛАЙН (16+)»
16.00 «ГАЛИЛЕО»(0+)

23.00 «ЛЮДИ ХЭ» (16+) ВЕДУЩИЙ - АЛЕКСАНДР РЕВВА
00.00 Х/Ф «КАЗААМ (12+)»
01.45 Х/Ф «ИСКУССТВЕННЫЙ РАЗУМ (12+)»

08.00 «УТРО НА 5». [6+]
11.30, 13.30, 17.00, 02.45 Т/С «ГОСУДАРСТВЕННАЯ ГРАНИЦА»

Суббота, 8

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

06.20, 07.10 Х/Ф «ВО БОРУ БРУСНИКА»
07.00, 11.00, 13.00 НОВОСТИ
09.20 «ДЕТЕНЬШИ ДЖУНГЛЕЙ»
09.50 М/С «СМЕШАРИКИ. ПИН-КОД»

12.20, 15.30 Т/С «ТЕЛОХРАНИТЕЛЬ-3»
16.25 Д/Ф «ВОЙНА 1812 ГОДА. ПЕРВАЯ ИНФОРМАЦИОННАЯ»

07.30 «ЕВРОНЬЮС»
11.00 ЧЕЛОВЕК ПЕРЕД БОГОМ
11.35 Х/Ф «МУЗЫКАЛЬНАЯ ИСТОРИЯ»

16.00 «БИТВА ЭКСТРАСЕНСОВ» (16+)
17.00 «СУПЕРИНТУИЦИЯ» (16+)
18.00 СЧАСТЛИВЫ ВМЕСТЕ (16+)

СТС

05.55, 07.05, 08.00, 08.30, 08.50, 11.05, 17.05, 19.05, 21.55, 23.25, 00.50, 01.30, 01.50 МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ(0+)

НТВ

06.35 Т/С «СУПРУГИ»
08.25 «СМОТР»
09.00, 11.00, 14.00, 17.00, 20.00 «СЕГОДНЯ»

12.55 «МАСТЕРСКАЯ. УРОКИ КИНОРЕЖИССУРЫ». ДЕТСКИЙ СЕАНС
13.25 М/Ф «ТАЙНА ТРЕТЬЕЙ ПЛАНЕТЫ»
14.15 Д/С КОНЦЕРТ «ГИМНЫ И МАРШИ РОССИИ»

20.00 «КОМЕДИ-КЛАБ» (16+)
22.00 «ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ» (16+)
23.00 «ДОМ-2. ПОСЛЕ ЗАКАТА» (16+)

5 КАНАЛ

08.00 М/Ф «ВОЛШЕБНЫЕ ПОППИКСИ (6+)»
16.00 «МЕСТНОЕ ВРЕМЯ» НА СТС-БАЙКАЛ(0+)

Воскресенье, 9

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

07.00, 11.00, 13.00 НОВОСТИ
07.10 Х/Ф «Я РОДОМ ИЗ ДЕТСТВА»
08.45 «АРМЕЙСКИЙ МАГАЗИН»

«РОССИЯ 1»

06.35 Х/Ф «БЕЗ ПРАВА НА ОШИБКУ»
08.20 «ВСЯ РОССИЯ»
08.30 «САМ СЕБЕ РЕЖИССЕР»

17.20 СЛЕДСТВИЕ ВЕЛИ... [16+]
18.20 «И СНОВА ЗДРАВСТВУЙТЕ!»
19.20 «ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ». ОБЗОР ЗА НЕДЕЛЮ

14.00 «ПЕРЕЗАГРУЗКА» (16+)
15.00 «СУПЕРИНТУИЦИЯ» (16+)
16.00 Т/С «РЕАЛЬНЫЕ ПАЦАНЫ»

СТС

05.55, 07.05, 08.00, 08.30, 08.50, 11.05 МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ(0+)

НТВ

07.00 Т/С «СУПРУГИ»
09.00, 11.00, 14.00, 17.00, 20.00 «СЕГОДНЯ»

07.30 «ЕВРОНЬЮС»
11.00 «ОБЫКНОВЕННЫЙ КОНЦЕРТ» С ЭДУАРДОМ ЭФИРОВЫМ

06.25 «ЗУРХАЙ»
09.30 «ВКУСНО» (0+)
07.00 «ЭПОХА. СОБЫТИЯ И ЛЮДИ» (6+)

5 КАНАЛ

07.00, 06.20 Д/Ф «БАБОЧКИ: БРИТАНСКАЯ СТРАСТЬ»

ВОЗРАСТНЫЕ ОГРАНИЧЕНИЯ В ТЕЛЕПРОГРАММЕ
В телепрограмме с 27 августа, согласно ФЗ от 29.12.2010 «О защите детей от информации, причиняющей вред их здоровью и развитию», вступающему в силу с 1 сентября 2012 года, будут присутствовать знаки о возрастных ограничениях:

07.30 М/Ф «ВОЛШЕБНЫЙ ОСТРОВ»
08.45 Х/Ф «ГУТТАПЕРЧИВЫЙ МАЛЬЧИК»

15.40 «УУЛЗАЛГА» (0+). ПРОГРАММА НА БУР. ЯЗЫКЕ
16.00 Х/Ф «ДЕКАН СПЕНЛИ». «ЗУРХАЙ»

Прерывание запов. Кодирование. Гипноз. Тел.: 633-107

Буряадай арадай поэт Цырендулма ДОНДОГОЙН 80 жэлэй ойдо

«ЭХЭМНИ! ЗОРЮУЛААГҮЙБ МЭНДЭ ЯБАХАДАШ ДУУГАА...»

Цырендулма Дондогой хайрата эжыдээ олон шүлэгүүдые, мүн хоёр поэмэ зорюулаа. Эртээр наһа бараһан эжыгээ үгылэн шаналжа, "Эхэ тухай поэмэ" 1966 ондо бэшээ хэн.

**Эхэмни!
Зорюулаагүйб мэндэ
ябахаш дуугаа, -
Зоригни хүрэдэггүй
хэн – гэмшэлнэб
алдуугаа.
Эхээ наһаараа абажа
ябахаб гээд,
Этигэдэг байһамни
гайхалшые бэшээ...
Бултанда үзэгдөөгүй
эди шэдээр лэ
Бусажа намдаа гэнтэ
ерээл нааш,
Альган дээрээ ямбалан
бөөмэйлжэ,
Ашыеш харюулха
һэм даа, эхэмни!..
("Эхэ тухай поэмэ",
1966, 11 н.)**

Энэ поэмэ уянгата монологой түхэлөөр бэшэгдэнхэй. Хатуу шэрүүн дайнай болон дайнай үлээлхэй жэлнүүдтэ колхозой бүхы ажал: үбнэ сабшалга, мал адуулга, малай хотон сээрлэлэг, үрээ моридые эмээлдэ нургалга гэхэ мэтые дууһан хэжэ гараһан эжы тухайгаа дурсана. Гэрэй амитадаар, мори-доор хөөрэлдэхэдэн, тэдэн ойлгоһон мэтэ, эжын гар доро номгон болошодог хэн гээд Ц.Ц.Дондогойн дурсан

хэлэһыень ходо һанадагби. "Эхэ тухай поэмэ" соо Үдэ голлой үһанай үерлэн халихада, эжын мориндоо хандана:

**"Морин
эрдэни ха юмши даа, -
Монсогор һүүлдээшые
шагтагалжа,
Хойто бэе гаргыш даа
намайгаа...
Хосорһон дээрээ
болуужабди", - гээд,
Булангиртай,
Бурьялжа байһан
уһа руу
Залаба хэн ха морёо,
Зан соохонь
жолооень табяад...
...Мушхаранги хара
долгинууд
Моринойнь ташаа
сохин халиба.
...Эмээлэйнгээ уламые
шангаар татаһан
Эжымни бүүргэһэнь
адханхай.
Маша ехээр
айгаашыегүй һаа,
Маани мэгзэмээ
уншанхай...
("Энээхэн ногоон дэлхэй
дээрэ", 2002, 57-58н.)**

Уһа һабануулһан эхэн артелиин контородо гүйлгэжэ ошоод, тэндэхи ноёдые бултыень һөөргэдэжэ, зониие суглуулаад, хаража байһан малаа үһан соо тамаруулан, хүнүүдые онгосоор Үдэ мүрэниие гаталуулаа хэн. Хургуулида ороһон Цырендулма үбэлэй амаралтын

үедэ холын Шара-Горхондо гүүртые даагшаар хүдэлжэ байһан эжыдээ ошодог байгаа. Гүүртэдэ эжынэйн дүү Дулма абгай, Мухагшан, Холхоо Радна үбгэжөөл. Тэрэ үедэ Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайнай гал дүлэн соробхилжо, нютагай эрэшүүл фронтдо мордонхой хэн. хүнндөө нохойнуудай хусахада, эхэн газашаа гаража, түмэр пещэнэй хоолой түергэжэ, наншажа байгаад, хоолойргоо һөөлдэтэр хүхирөөд, зэмьеэ соогоо ородог байгаа.

Иимэ нэгэ хүни эжыгээ дахажа, газар гаралсаһан басагаһан нариихан хоолойгоор бии шадалаараа хүхирнэ... һүүлээ хабшаад, гиинаһаар нохойнуудай хажуудань гүйжэ ерэхэдэ, харанхы сооһоо тоо тоомшогүй улаан согуудай толоржо байхые харахадаа, зэмьеэ соо гэдэргээ ороод, үбгэжөөлые хүхиржэ бодхооһоноо бүхы наһан соогоо һанажа ябаа бшуу. Эрэ хүнэй абяе дуулахадаа, шононууд тэрэ хүни суһаряа хэн. Хойто үдэрынь Радна үбгэн хүхэе абажа, хүйһесөө саһа махан, хубшэ руу ошоод, мүшэр, түлээ отолоо. Гүүртын зон түлээ буулгаад, хашаагаа хүрэлэн, хүнндөө түүдэгүүдые табижа хоноо бэлэй. Тиэхэдэл түрүүшыньхиз барһан эжынгээ түбхинөөр амаржа унтаһыень поэт һанан дурсана.

"БУРЯАДХАН ҺАЙХАН ХЭЛЭЭРЭЭ БУУРАЛХАН ЭЖЫГЭЭ БОДХООБОБ!.."

Эсэхэ сусахые мэдэхэгүй, хүндэ ажабайдалтайдаа гомдоогүй, тэсэбэри ехэтэй эжын дүрэ басаганай һанаанда, эльгэ зүрхэндэ "шумууһанаар алхалжа ябаһаар, шударгыаар ажал хэдэгээр, үльгэр таабари хэлэжэ һууһаар..." үлэнхэй. "Буряад басаганай дуунууд" (1962) гэнэн ном соохи "Эхэдээ" гэжэ шүлэгэй мурнууд эхээ алдаһан басаганай голхорол, гэмшэл харуулна:

**Зободог байгаат
үрэгүүдөө гомдожо,
Зонһоо гуйжа намайе
үргөөт.
Амин голоороо адли
оролдожо,
Аяар хорин зургаа
хүргөөт.
Холынгоо орондо
хэтэдээ мордобот,
Харюуень намһаа
хүлээнгүйгөөр...
("Дондогой, 1962, н.10).**

Эхынгээ мэндэ ябахаша, сэгнэхэгүй, харин наһа бараһан хойнонь, хожомдожол ойлгодогбди гэнэн гашуудалта мурнуудые "Эхэ тухай поэмэ" соо уншанабди:

**Эхэ!
Эхээ нэгэтэ алдабал,
Эхэдэмни адлишые хүн**

**Нарата юртэмсэ
дээр
Наһан соошни
харагдахагүй.
"Эхэхээ бэшые
хуу олохош,
Эхээ дахин
олохогүйш!" -
Хуушанай үгын
үдхые
Хожомдожол ойлгодог
нүгэлтэйбди...
("Дондогой, 1966, н.38).**

Хайрата эжынгээ ажалда бэрхые, эрэ хүнһөө дутуугүй хажуур сохихо, эмнигые "гурбан хоногой туршада гудагархан болгожорхихо" хабатай байһые "Эхэдээл адли гүүлэхэйб" (1969) гэжэ шүлэг соогоо зураглана.

**Эжымни гоёор
ажалладаг юм хэн.
Этигэгты:
гоёор гэнэб, гоёор!
Хэдышые эжыгээ
һажаахадаа, һэ! -
Хүрэдэггүй хэн даа
мини хоёо.
("Дондогой, 1966, н.34).**

1978 ондо хэблэгдэнэн "Лөнхобын дэльбэнүүд" гэжэ суглуулбари соо "Энэ хүни эжыгээ зүүдэлээб" гэнэн шүлэгөө оруулаа хэн.

**Энэ хүни эжыгээ үзэжэ
зүүдэлээб,
Эжымни тархийем
эльбэжэл һууна
хэбэртэй.
Энеэбхилһэн
нюдэниинь
юундэшьеб гунигтай
шэнги.
Энэ хүни эжымни
зүүдэндэм үзэгдөө.
Олон жэлэй ошоһоншые
һаа, эхын дүрэ иимэ эли
тодоор зүүдэндэнь үзэгдэбэ
бшуу:**

**Бүлсылдэнэн һудаһатай
бүхэриг ажалша
гарыень,
Булайгаар эсэжэ,
бүлхын алдаһан
нюдэниинь,
Буурал толгойнь ами
аминдаа харагдаха
юм.
Бүлсылдэнэн һудаһатай
бүхэриг гарыень
таалаһайб!
("Дондогой, 1978, н.4).**

Гэнтэ иимэ элихэнээр эжыгээ хараһан басаган хэрихэдээ, мэхэлүүлһэн үхибүүн мэтэ, уруугаа харан уйлана. Басаганай сэдхэл соо үлэһэн эхын шарай, хэлэһэн үнэтэ һайхан нургаалынь дахин дахин һанагдажа, һанаа сэдхэлынь тэгшэрнэ.

Эхынгээ боди сагаан сэдхэл бүхы наһаараа зүрхэн соогоо гамнажа, омогорхон ябаһан басаганиинь эхээ бурхан шэнги тахижа ябаһанаа шүлэгүүд соогоо элирхэйлнэ.

"Энээхэн ногоон дэлхэй дээрэ" (2002) гэнэн суглуулбари сооһоо "Сэндэмэ бурхан" гэжэ шүлэгыень абая:

**Доһолоод дэлхэй
дорьбоотой,
Досоомни баһал
дорьбоотой,
Досоохиим дууһан
гэрдэжэ,
Доторыем арюудхыш,
Сэндэмэ!
Арсалан шарайта
бурхан,**

Сочидо амарха үедөө

**Алимши, дууданаб
дурдан.
Амиды дүрөөрөө
үзэгдэн,
Арюудхал түхөөгыш
үзэлдэм!!!
("Дондогой, 2002, н.9).**

Поэт Сэндэмэ Цыдыповна Доржиева эхээ бурхатай эхэ – Сэндэмэ бурхантай жэшэжэ, хүрөөтэй энэ бурханда эжыдээ мэтэ хандажа, сэдхэлыень арюудхые гуйна бшуу. 1990-ээд онуудта бэшэһэн нэгэ шүлэг соогоо эхынгээ наманшалан, "Эхэ зургаан зүйл хамаг амитанай туһын түлөөдэ..." гэхэдэ, залуугай гэмээр наадалдаг байһанаа халаглан дурдана. Барһан эжын мууладаггүй, "ухаа орохош" гэдэг байгаа.

**Наһанай ошохо
тума үнгэрһэн
жэлнүүдээ шүүдэгни
Наранай хэлтыжэ
эхилһэнэй тэмдэг гү?
"Эхэ зургаан зүйл
хамаг амитанай
түлөөдэ", -
Эжыгээ һанан, иигэжэ
хэлэдэг болонхойб.
("Дондогой, 2002, н.79).**

"Эхэ тухай поэмэдээ" Цырендулма Дондогой хэдэн дахин бусажа, 1962-1966, 1991, 2002 онуудта заһабари оруулһан байха юм. Поэмын һүүлшын хуби – "Дүүргэлтэ" иимэ мурнуудээр түгэхсэнэ:

**Морин хуур,
хучиршые
Модохир гартаа
баряагүйб,
Модон лимбын
аялгашые
Молор талаар
зэдэлгээгүйб, -
Бусалжа байһан
ороһондол,
Бурьялан сээжэхэм
халиһан
Буряадхан һайхан
хэлээрээ
Бууралхан эжыгээ
бодхообоб!..
("Дондогой, 2002, н.63).**

Сэндэмэ Цыдыповна эжынгээ нэрые мүнхэрүүлэн, "Эхэ тухай хоёрдохой поэмэ" бэшээ хэн. Энэ поэмэ болон бусад зохёолнууд тухайн хөөрөө удаахи дугаарта үргэлжэлүүлхэбди.

**Туяна САМБЯЛОВА,
хэлэ бэшэгэй
эрдэмэй
кандидат.**

Залуу нүхэдэй дунда

“Сагаан үбгэн - 2012” гэнэн конкурсно

ҮРГЭМЖЭЛХЭ ЗАЯАН

Валерий Спиридонович Можаров наһан согоо нягта нарин, сэхэ сэбэр ябаа. Хайра хүндэ ехэ. Шахтёрой Алдар Солын тэмдэгүүдэй гүйсэд кавалер, СССР-эй хүндэтэ нүүрһэсэн, Октябриин Революциин орден болон мүнгэн хажатай медальнууд жабхаланта найр нааданай үедэ эрэ дорюун шахтёрой энгэр сээжыень шэмэглэдэг юм. Тиихэдэ Буряад ороной Россида һайн дураар хамжан ороһоор 300 жэлэй найрта БМАССР-эй Верховно Советэй Президиумэй Хүндэлэлэй грамотаар тэрэ шагнагдаһан юм гэжэ уншагшадтаа һануулая.

Шахта. Хүн амитанай сээжэ дүүрэн амилхын аргагүй гэхээр, бүтүү бүгшэм, хээрн хэшэг дараһан баян үүрхай гээшэ ааб даа! Ерээд онуудай ехэ дэбэргээн соогуур Буряадай кочегаркын уһанда шэнгээгдээшье һаань, ухаангүй зүрхэтэйшүүлдэ хаалта хизаар байдаггүй, Баян-Зүрхэндэ нэ эмэл аргаар «хара алтан» дахяад һэндэгдэжэ, хүсэтэ экскаваторнуудай, аһаа тээһэн КРАЗ-уудай дуун дорьбоон замханагүй... Золой харгы, зоной заяан гэжэ байдаг.

Хатуу коронкын хайлан шататар, маркшейдэрэй хэһэн тэмдэгһээ халташые хадуурангүй үрэмдэжэ эхилһэн түрүүшынгээ үдэрнүүдые Алайр нютагай хүбүүн мартаха аал? Элһэн соо үндэгэ булаа һаа, болошомо гэхээр газар хэдүгшэм халуун байн гэһээ, габшагай шанга хүдэлдэг хүнүүдтэ уһа зууһан уурхай соо ямар байдаг хаб? «Газар гээшэ мүн лэ абыархаха һонор шэхэтэй юм шуу» гэжэ үтэлһэн төөдэйнгээ үгэлэн хөөрэдэгые Валерий гэнтэ һанаандаа оруулаад-хиба; хаанаһаашыеб шорой шохой һаршаганан унахадал гээд, нүхэ һүбин забһараар шииг нойтон дүһаалжа, нюрга руунь хүйтэ дагжа һүрэн, досоонь нэгэ жэгтэй, ехэл аягүй даа. Гүндүү шанга абяан гэнтэ дүтэхэнэ няд гээд,

аалин намдуу байдал тогтобо. Рештагай хажууда тухашаржа, тулгардажа байһан хүбүүе харахадаа, Шустов мастер Валерэдэ дүтэлжэ: “Хүбүүн, ойлго. Шахта гээшэ тамир тэнхээгүй, зүрхэ зориггүйшүүлэй тогтохо торохо газар бэшэ юм. Эгээ шухалань гэхэдэ, шэлһэн мэргэжэлдээ үнэн сэдхэлһээ дурлажа шадаха хэрэгтэй. Тиигэбэл, бэлиг хабашни улам бэхижэжэ, хожомоо ёһотойл нүүрһэсэн эрэ болохош”, — гэжэ хуушанай ветеранай хэлһэн үгэнүүд залуу горнягта тулга найдалынь, зэбэ һодонь боложо үгөө һэн бэээ.

Нэгэ шахтын дарга В.С.Можаровые өөртөө дуудаад: «Нүхэр бригадир! Ямаршые эрхэ байдалда яһала тэсэбэритэйгээр, бүтээмжэтэйгөөр хүдэлнэт. Шахтада шэнэ түхэлэй түхээрэлгэнүүд ерэжэл байна... Тэдэнэй нэгыень түршахын тэдыдэ танай бригадада даалгача гэжэ шиидээбди. Танай һанамжа?» Валерий Спиридонович тээлмэрдэһэн янза балай үзүүлэнгүй: «Нүхэдни найдамтай. Туршаад үзэхэдэ болохол юм бэээ» — гэхэлээ бэшэ абыа гарабагүй.

Хоёр эритэй хайлаа, хальбагар үргэн хүрээ яһала барихан шэрхи бүхэ шахтёрнууд А.Е.Баканов, В.И.Чернегов, В.П.Аверин, А.И.Кондрашов, бусад нүхэд шэнэ комплексын арга тодхол

шудалжа, яһала дадаба. Орёо хүшэр газарта хүдэлхөөр нарижуулагдаһан тус комплекс олоной һонирхол үүсхэдэг һэн.

—Дан ехээр гаазаа нэмэнгүй, жэгдэ нэгэ хэм соонь хүдэлгэ,— гээд бригадир жолоошондо заабари үгэнэ. Түрүүшын үдэр алхам хакхад урагшаа ябабашые, бригадын гэшүүд зориггоо мохоогүй. Амжалтын хүшэр алхамууд хүнгэн мүрөөр туйлагдадаггүй ха юм даа.

* * *

Намжар дулаахан үдэрнүүдэй тудабал, Валерий Спиридонович Алла Алексеевнатаяа «жороо хүлэгэйнгөө» жолоодо һуугаад, Тоёоной ташалангаар, Аршаанта хадын хаяагаар аяншалдаг, алирһа жэмэс түүжэ, амаржа сэнгэдэг. «Хара алтан» тухай уран гоё найруулгануудые уншаһанаа һанадаггүйб. Мүнөө минии альган дээрэ ялабхилжа байһан шэдитэ шулуун хадаа байгаали наран хоёрой хээээ заяанда бүрилдүүлжэ байгуулһан хэбтэшэ-зэндэмэни мүн...

Нүүрһэнэй онсо нүлөөгүйгөөр онһон орёо машинанууд бүтээгдэхгүй, гэр байранууд элшэ дулаагаар халаагдахагүй, дошхон мүрэнүүд хазарлагдажа, галта хүрдэнүүдэ эрьюүлжэ шадахагүй жэшээтэйл.

Бригадир байха гээшэ хүшэр тушаал. Анхан тэрээнтэй суг хүдэлжэ, «халуун шулуу халбагадаһан» шабинанынь мүнөө багшаһаа дутуугүй бэрхэшүүл —үйлэбэрийн түрүүлүл боложо, үни хада наһанай амралтада гараад, Баян-Сагаанай хормой доро бардам тэниглэн, бэе мэндэ ябанад...

Хүндэтэ шахтёр Спиридонович, Хулисэн, Тандаа ханданалби. Үргэмжэлхэ заяантнай Үндэртэ танаа хүргэнхэйл, Гэлигэр шулуун штрек соо Гэшхэһэн сараатнай үлэнхэйл!

Чимит-Цырен САНЖИЕВ, Буряадай Уран зохёолшодой болон Россиин Журналистнуудай холбоонуудай гэшүүн.

ХАРАГШАДАЙ ЗҮРХЭ ХАЙЛУУЛЖА...

УЛААН-ҮДЭ хотодо ажаһуудаг Люда хээтэйнгээ мэргэн заабаряар гүлмэрхэн Лия басагамнай хойто зүгэй сэл хүйтэн байгалитай Тындэ хотодо аба эжытгээ сугтаа ержэ, 3 туртай конкурс дабажа, хатарай һургуулида, хореографическа училищида оробо.

«Гуа сэсэн хатан - 2012» гэнэн конкурсно

Оройдоол 9-тэйхэн басаган зааханһаан бүжэглэхэ, хатарха дуратайл хадаа, гэртэхинһээн аяар холо байжа, тэсэмгэйгээр бүжэгшэнэй һургуулида һуража эхилээ һэн...

Тэрэ гэнээр үдэр бүриин үнгэтэ юрьен соогуур 25 жэл үнгэршэбэ.

Жэбжэгэр бээтэйшые, уян нугархайшые һаа, үдэр бүри хара хүлһээ адхажэ, ямаршые хатарай алхам бүхэниие хүгжэмдөө тааруулжа гэшхэхэ, хүрэхэ, хатаржа шадаха гэшэмнай тиимэ бэлэн хэрэг бэшэ ха юм даа...

Бурханай үгэнэн бэлигһээ гадна гашууншые, амтатайшые нелбоһотой хара ажал гэшэл даа...

Лия П.И.Чайковскиин «Нойрсоһон дангина», «Хун шубуута нуур», А.Аданай «Жизель», А.Асафьевай «Бахчисарайн фонтан», Л.Книпперэй ба Б.Ямполовай «Арюун гоохон Ангар дүүхэй», Г.Ковтунай «Кармина Бурана», А.Амировай «1000 ба 1 һүни», «Дон-Кихот», «Руслан ба Людмила», «Испан һүни», «Щелкунчик», «Конек Горбунок» г.м. олон тоото бүжэгүүдэй эгээл гол партинуудые гүйсэдхэжэ хатарая.

Зарим харагшад театрай репертуар һайса уншаад, Лия Балдановагай хатарха байгаа һаань, хоёрдохийё, дахинаа хараха

ерэдэг гээшэ. «Король вальса» гэнэн бүжэг сооһоо нэрьемэ солгёо аялгатай персидскэ хатар хатархадань, харагшад альгаа шангаар ташажа, «Браво!» гэжэ хашхардаг юм.

Шөө оюутан ябаханаа эхилээд, элдэб шатын конкурснуудта хабаадажа, шагналнуудта хүртөө. Г.Цыдынжаповай нэрэмжэтэ оперо ба баледэй театрайнгаа труппатай сугтаа Монгол гүрэнэй Улаан-Баатар, Тайваниин Тайбей, Украинын Киев, мүн Россиин олохон хотонуудаар гастрольдо хабаадажа, һайшаалда, шагналнуудта хүртэжэ байдаг.

Нарата дэлхэйн шэнээр амилжа, хабарай шубуудай аялга дуугаа дэлгээжэ байха үедэ, апрелиин 26-27-ой үдэрнүүдтэ багшанартаа, суута хатаршад Лариса Сахьяновада ба Петр Абашеевтэ зориулжа, бенефис наада нүдэнэй шэмэг болгон хужарлуулаа юм. Мэдээжэ хореограф Георгий Ковтунтой сугтаа Лия «Болеро» ба «Проделки Сатира» рок-н-ролл, чарльстон гэнэн шэнэ маягаар зохёогдоһон бүжэгүүдтэ гол партинуудые гүйсэдхөө.

Лия Валерьевнагай арюухан һанаа сэдхэлынь хөөрхэн Малика басагандаа, Денис нүхэртөө, Диана Роберт дүүнэртээ, аба эжыдээ эрьенги...

Гастрольһоо ерэхэдээ, гарай бэлэгүүдые заал һаа асардаг.

«Грециин, Турциин, Корейн, Санкт-Петербурдын, Уфагай театрууд хүдэлхыемни намайе уряа һэн... Би Буряад орондоол хатарха дуратайб... Театрайнгаа тайзаниие хоёрдохи гэрни гэжэ һанадагби», — гээд Лия намда хөөрөө һэн.

Урагшаа һанаатай, зохидхон сэбэр шарайтай Лия сугтаа хүдэлдэг нүхэдөө хүндэлдэг, «биб» гэжэ бээрхэжэ ябадаггүй.

Һаяхан «Буряад Республикын габьяата артист» гэнэн нэрэ зэргэтэй болоо. Тэрээндэнь дашарамдуулан, амаршалнабди:

- Хатарай хатан дангина Лиямнай Гуа сэсэн хатан боложо,**
- Гүрбэлзэмэ уян хатараараа**
- Харагшадтай зүрхэ хайлуулжа,**
- Үльгэртэ бүжэгүүдэй ирагуу аялга**
- Үлзы наһанайшни эршэ хүсэн**
- Ажалай солье дээшэнэ үргэжэ,**
- Арад зондоо туһатай, хүндэтэй ябахашни болтогой!**

Нина ЛЕНХОБОВА-АРТУГАЕВА, Буряадай Уран зохёолшодой холбооний гэшүүн.

Һуралсалай шэнэ жэл

УЛААН-ҮДЫН БАГШАНАРАЙ ЕХЭ СУГЛААН

Һургуулинууд Һэлбэн шэнэ-лэгдэн, захибарилганд, сэрбэрхэн сонхонуудаараа яларан, үхибүүдэе угтадаг. Харин багшанар энэ үедэ бэрхшээлнүүд, шиидхэгдэхэ асуудалнууд, һуралсалай шэнэ жэлдэ ажаллаха гол түлэб зорилго, шэглэлнүүд тухай хэлсэдэг. Энэ удаа болоһон Улаан-Үдын багшанарай суглаан дээрэ үнгэрһэн һуралсалай жэлэй амжалта, туйлалтануудай тоосоон хэгдэбэ. Гол элидхэл Улаан-Үдэ хотын захиргаанай эрдэм һуралсалай комитетде даагша **Ульяна Афанасьева** хэбэ. Эгээл олон зоной һанаа зобоһон асуудал хадаа Владимир Путиной бүгэдэнэй урда табиһан хүүгэдэй сээрлигээр 3-тайһаа 7 һаһа хүрэтэр үхибүүдые бүрин хангалга тухай асуудал. Мүнөөдэрэй байдалаар, хүүгэдэй сээрлигүүдтэ орохо 5 мянган мэдүүлгэ ганса Улаан-Үдын ээлжээндэ байна. Буряад ороной хүүгэдэй оройдоол хахадын сээрлигээр хангагданхай.

ГЭР БАЙРЫН АСУУДАЛ

Багшанарые гэр байраар хангалгын талаар асуудал баһал табигдаа. Ульяна Сергеевнагай хэлһээр, "Залуушуулые гэр байраар хангалгын талаар нэбтэрүүлэгдэһэн программада" үсөөн багшанар хабаадана. Энэ программын ёһоор, 35 һаһа гүйсөөдүй залуу багшанар хабаадаха аргатай. Социальна тухаламжа уридшалан түлбэридэ үгтэнэ. Ипотекын урьһаламжа 8 хахад процент боложо үгэнэ. Бүхы гаргашын 20 процент бусаагдаха болоно. Иимэ хүнгэлэлтэй программа Улаан-Үдэдэ май һараһаа эхилэнхэй. Дээдэ болон мэргэжлэй дунда шатын эрдэмтэй залуу багшанар нэгэ жэлһээ дээшэ ажалтай дүршэлтэй байха ёһотой. Гэхэтэй хамта ондоо гэр байрагүй хүн хабаадаха аргатай. Энэ программада хабаадахая һанабал, ажаһуужа байһан захиргаан руу мэдүүлгэ бэшхэдэ болоно. Тус программые Россиин һуралсалай болон эрдэм ухаанай министерство һомолно. Программа үчинэй бэелүүлэгдэжэ эхилбэшье, тэрэндэ хабаадаха дуратайшуул үсөөн. Тиимэһээ энэ суглаан дээрэ һургуулиин директорнуудтэ залуу багшанарые программада хабаадуулаха ёһотой гэхэн һанамжа дурдахагдаа. Энэ программа бүхы Буряад Республика дотор бэелүүлэгдэнэ. Июль һарын мэдээгээр, 137 залуу багшанар хабаадахая мэдүүлэнхэй. Федеральна болон республикын һангай мүнгэн зөөри һомологдоно. Энэ хэрэгтэ республикын һан 21 миллионһоо дээшэ мүнгэ гаргашалха түсэбтэй.

ҺЭЛБЭН ШЭНЭЛЭЛГЭ БОЛОН ҮНДЭНЭ ҺАЙЖАРУУЛГА

2012 ондо Улаан-Үдын эрдэм һуралсалай эмхинүүдтэ элшэ хүсэ хамгаалгын хэрэгтэ модернизациин шугамаар 71 миллион 220 мянган тухэриг үгтэһэн байна. Һургуулинуудые Һэлбэн шэнэлэлгэдэ 37 миллион 200 мянган тухэриг гаргашалагдаа. Интерактивна бүридэлдэ 6 хэрэгсэлнүүд худалдан абтагдаа. Эхин шатын һургуулинуудта 5 комплект хэрэгсэлнүүд, тамирай 30 бүридэмэл тухээрлэгнүүд, һургуулиин 2 авторбус, элүүрые хамгаалгын таһагта болон эдэе бэлдэдэг газарнуудта хэрэгтэй тухээрлэгнүүд худалдан абтагдаа. Элүүр, һайн шанартай эдегээр

Зунай һүүлшын һара август гэхэдэ, эжэлүүдгүй багшанарай ехэ суглаан тухай бодол толгойдо юундэб даа оршодог. Хэдэн арбаад жэлэй туршада август һарын түгэсхэлдэ багшанарай ехэ суглаандаа сугларһан ушар хадаа һуралсалай шэнэ жэлэй эхилһэн тэмдэг болодог.

ҺУРГУУЛИДА ЗАЛУУ БАГШАНАР ЕРЭНЭГҮЙ

Энэ хадаа мүнөө үеын залуушуулые ажалаар хангалгын асуудалай гол хэрэг гээшэ. Улаан-Үдын 1-дэхи һургуулиин директор **Ольга Георгиевна Прокло** багшын ажалтай нэрэ хүндэ өөдөнү үргэхэ тухай хэдэн һанамжа оруулаа. Эндэ гэр байраар хангахы, салын дээшэлүүлэхэ тухай хэлэе. Залуу багша ажаллажа эхилхэдэ, эрдэм мэдэсэе дээшэлүүлэхэ аргагүй байна. Анхан багшанарай мэргэжэл дээшэлүүлдэг институт, мүнөө БИПКРО өөһэдөө шахардуу байдалдаа оронхой. Багшанар тэдэнэй эмхидхэн һуралсалда дурата-дурагуй ябадаг. Мүнөө ехэ һайн шанартай дүршэл абадаг талмайнууд эмхидхэгдэжэ, багшанарта ехэ туха хүргэдэг болонхой.

- Залуу багшанарай һургуулинуудта дуталдан ушар удаан шиидхэгдэхгүй. Тиимэһээ һуралсалай үедэ ахалагша шатын үхибүүдтэй мэргэжэл шэлэлгын ажал ябуулаха шухала.

"ХОЁР" ГЭНЭ СЭГНЭЛТЭДЭ АЖАЛЛАДАГ БАГШАНАР Эрдэм һуралсалай министр Алдар Дамдиной һанамжанууд

Нэн түрүүн шиидхэгдэхэ асуудал хадаа, 3-һаа 7 хүрэтэр һананай үхибүүдые хүүгэдэй сээрлигээр хангалгын асуудал тон орёо гэжэ тэмдэглэе.

- 2012 ондо федеральна бюджетдээ сээрлигүүдые барилга болон Һэлбэн шэнэлэгдэдэ 159 миллион тухэриг үгтэхэ. Республикын һан энэ хэрэгтэ 30 миллион тухэриг гаргашалха. Мүн конкурсдо илаһанай түлөө республикада 17 млн тухэриг үгтэхэ. Эдэ мүнгэн орошонууд булта хүүгэдые сээрлигээр хангалгада гаргашалагдаха. Бүрин бүтэн энэ асуудал шиидхэжэ, 3-һаа 7 һанан хүрэтэр үхибүүдые 100 процентээр хангахын тула 2016 он хүрэтэр 11380 һуури байгуулагдаха ёһотой. Энэ талаар, элдэб альтернативна һууринууд: үмсын

сээрлигүүд, гэр бүлын бүлэгүүд г. м. байгуулагдаха болоно.

Һургуулинууд мүнөө сагай эрилтэдэ таарама стандартнуудые хэрэглэхэе оролдоногүй. Хотын 60 һургуулинуудай оройдоол 3-дань экспериментальна талмайнууд ажаллана.

- Манай һургуулинуудай эрдэм мэдэсэ, шадал хүсэлдэ этигэнэб. Зүгөөр булта багшанар оролдоногүй. Үнгэргэгдэһэн салгалтын дүнгөөр харахада, олон газарта табигдаһан эрилтэнүүд дүүргэгдэнгүй. Олон һургуулинуудта физкультурын 3-дахы хэсээл хэгдэнгүй, программаар үзэгдэхэ ёһотой буряад хэлэн зарим һургуулинуудта заагдангүй. "Хоёр" гэнэ сэгнэлтэ дээрэ хүдэлдэг директор болон багшанарые ойлгоногүйб. Томоотой болоогүй үхибүүд шэнги, хэн бэ даа тэдэнэй түлөө ажалыень хэжэ гэжэ найдадаг?! Мүнөө хэрэглэгдэжэ байһан салын хүлһэнэй норматив һайн шанартай. Эрхим ажаллаһан багшанарта һайн, харин ажал хэдэггүйшүүдэ муу салын хүртэнэ бээе. Багшанар болон гэртэхиин нэгэдэжэ, салын хүлһэнэй асуудал өөһэдөөл шиидхэбэлын, дээрэ бшуу.

ҺАЙН ШАНАРТАЙ ҺУРАЛСАЛ - АЖАҢУУДАЛАЙ ШАНАР БОЛОН

- гэжэ Арадай Хуралай түрүүлэгшэ **Матвей Гершевич** тэмдэглэе. - Мүнөө жэлэй намар баталагдаха эрдэм һуралсалай Россиин Федерациин хуулида өөһэдн һанамжа, мэдүүлгэнүүдые эльгээгээбди. Гол шухала юумэн гэхэдэ, Россиин һургуулинуудта һурагшад түлбэриггүйгөөр эдээ хоолоор хангагдаха тухай энэ хуулида һанамжа оруулагданхай.

Матвей Матвеевичэй хэлһээр, засаг түрын талаһаа эрдэм һуралсалай асуудал шиидхэгдэхэл ёһотой. Зүгөөр мүнөө сагта олзын хэрэг эрхилэгшэд үхибүүдэй һуралсалда горитойхон хубияа оруулахаар болонхой гэжэ тэмдэглэе.

БАГШАНАРАЙ САЛИН ХҮЛHЭН ДЭЭШЭЛҮҮЛЭГДЭХЭ, ЗҮГӨӨР...

Хотын захиргаанай эрдэм һуралсалай комитетдэ түрүүлэгшэ Ульяна Афанасьевагай хэлһээр, байгша оной 4-дэхи кварталда багшанарай салын хүлһэн 20 мянга хүрэтэр дээшэлхэ. Энэ асуудалаар республикын толгойлогшо **Вячеслав Наговицын** иигэжэ хэлһэн байна:

- 2-3 жэлэй туршада багшанарай салын хүлһэн экономикын өөдөө болоходол дээшэлхэ. Салин хүлһэн юрэ дээшэлхэ бэшэ, өөһэдн ажаябуулгын оптимизациин ашаар дээшэлэгдэхэ ёһотой. Эрдэм һуралсалай эмхинүүдтэ хабаатай бэшэ үйлэнүүдтэй түлөө аяар 600 миллион тухэриг гаргашалагдана. Республикын хэмжэндэ хамһабарийн һалбаринүүд үлүү гэжэ тоологдоо. Хаалишад, трактористнууд эрдэм һуралсалай ажаябуулагдаха хабаатай бэшэ ха юм. Эдэ бүгэдэ мэргэжэлтэдэй салын хүлһэ муниципальна эмхинүүд даажа абаха ёһотой. Тиигэжэ һургуулинуудые энэ гаршанаа сүлөөлбэл, багшанарай салын хүлһэн дээшэлхэ аргатай. Мүн һурагшадтай тоогоор салын хүлһэн тоологдохо программа ашаглагдаха. Ажабайдал урагшаа дабшана. Бүхы юумэн хубилна. Мүнөө гэртэхиин үхибүүдэйнгээ эрдэм мэдэсэ абаха хэрэгтэ эдэхитэй хабаадажа эхилэе. Һайн шанартай ямаршые түлбэригүи эрдэм мэдэсэ үхибүүдтэ олгуулаха тухай гүрэн түрэ шиидхэхэ, харин гэртэхиин, олзын хэрэг эрхилэгшэд, олонийтэ үхибүүдэй һургуулиин байдал, тэдэнэй амар ажаһуудал хангахы ёһотой. Энэ асуудал хуоо һууринуудта тон һайн шиидхэгдэе. 131-дэхи хуулиин өөһэдн налог түлэлгэ тухай статьяе хэншые болжоулаагүй. Хотодо энэ асуудал ехэ муугаар шиидхэгдэдэг.

Вячеслав Владимирович удаадахи табан жэлэй туршада һуралсалай ажаябуулга шэнэ түхээрэлгэ, техникескэ хэрэгсэлнүүдээр хангагдаха, компьютернууд шэнэлэгдэхэ, лабораторно болон һуралсалай хэрэгсэл шэнэ мүнөө үеын эрилтэдэ тааруулагдаха тухай хэлэбэ. Үншэн хэнзэ үхибүүдэй гэрнуудые сүлөөлхэ ушараар кадетскэ һургуули болон Мариинска гимназиинуудые байгуулаха тухай асуудал һуралсалай министрты ашаглахыень дурдахада, бүхы багшанарые һуралсалай шэнэ жэлээр амаршалаад, шэнэ амжалтануудые туйлахыень урялба.

ШЭНЭ ҺУРАГШАДАЙ АНХАРАЛДА

Эгээл түрүшынхие эхин шатын һургуулида үхибүүдэе үгэһэн түрэлхидэй анхаралда, байгша оной сентябриин 1-дэ үдэрэй 2 саһаа Улаан-Үдэ хотын гол талмай дээрэ хамһабарийн һуралсалай эмхинүүд элдэб шэглэлээр тухаламжануудые дурдаха. Эндэ хотын үхибүүдэй уран урлалай ордонгууд, түб болон клуб, хүгжэмэй һургуули, тамирай секци, уран урлалай кружогууд, авиамоделиин клубууд болон бусад үхибүүдэй сүлөө саг эмхидхэхэ талаар элбэгээр дурдахагдаха.

Цырегма САМПИЛОВА, Радна-Нима БАЗАРОВОЙ фото-зураг.

АМАР МЭНДЭ, НУРГУУЛИ!

Хүүгэдэй эгээл ехээр жаргадаг, хүхидэг зунай амаралта түргэн дүүрэшэбэ. Энэ хугасаада нургуулида нурадаг хүүгэднай элүүржүүлгын лагерьнуудта амаржа, бэе тамираа элүүржүүлээ, уһанда ороо, алтан шара наран доро наадажа сэнгээ.

Олон хүбүүд, басагад бээдээ тунхатайгаар зунайнгаа амаралта дүүргээ. Зариманиинь нураалсалай шэнэ жэлдэ эртээнһээ бэлдэжэ, номуудые, шэнэ хубсаһа хунар худалдажа абаха мүнгэшье олоо. Харин хотодо ажаһуудаг хүүгэд хугшэн аба, эжынэртээ хүдөө нютаг айлшалжа, сээр агаараар амилаа. Тиэхэдэнь хүдөөгэй үхибүүд хото город айлшалжа, тэндэхи үзэсхэлэн һайхан булангуудаар аяншалаа, музей болон театрнуудаар ябаа.

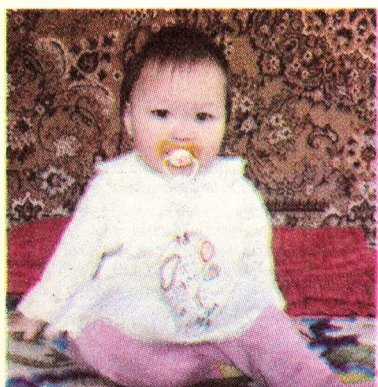
Август нарын хуушаар үхибүүд түрэлхидтээ хамта Эрдэмэй үдэртэ бэлдэжэ эхилэнхэй. Дэбтэр болон номуудые, шэнэ хубсаһа хунар худалдажа абаха гэжэ тэдэнэр хүлгэнхэй. Хүүгэдэй социальная эмхи зургаануудай хүмүүжүүлэгшэд баһал анхаралгүй үлөөгүй. Тэдээндэ томошуул эртээнһээ ханаагаа зобожо, эд хэрэгсэлнүүдые худалдажа абаһан байна. Тиэхэдэ шадал багатай түрэлхидэй үхибүүдтэ, эдэмнай 700 гэр бүлэнүүдэй хүүгэд болоно, бүхы республикын полициин хүдэлмэрилэгшэд ниитын эмхинүүдтэй хамта мянгаад шахуу комплекнтүүдые худалдан абажа үгөө. Тиэхэдэ Госавтоинспекциин алба хаагшад хуулиин наһа гүйсөөдүй хүүгэдэй түбэй хүмүүжэмэлнүүдтэ номуудые болон нургуулида хэрэгтэй бусад хэрэгсэлнүүдые бэлэглээ. Улаан-Үдэ хотын бишыхан ажаһуугшадта гэхэ гү, али нэгэдэхи класста орохо үхибүүдтэ полициин хүдэлмэрилэгшэд ехэ һайндэр бэлэглэбэ. Августын 31-дэ Улаан-Үдэ хотодо сэсэгүүдэй наймаа эмхидхэхэ яармаг үнгэргэгдэхэ байна. Зорюута эмхидхэгдэһэн яармагаа үхибүүд баглаа сэсэгүүдые худалдажа абаха аргатай. Энээнһээ гадна яармагай үедэ элдэб янзын зугаа нааданууд эмхидхэгдэжэ үхибүүдые һонирхуулха байна.

Сэрэгма ДОНДОКОВА.
Эльвира ДАМБАЕВА оршуулба.

Помогите Насте ДОРЖИЕВОЙ!

25 августа девочке исполнилось три годика. С мая прошлого года Настя находится в состоянии комы и нуждается в дорогостоящем лечении.

Настя росла подвижным ребенком. В доме было много игрушек, но они почему-то не интересовали ее. Настя очень любила флисовое покрывало красного цвета, и когда ей давали в руки покрывало и пустышку, успокаивалась и засыпала.

- Малышка получила ожог третьей степени, случайно опрокинув кастрюлю с кипящим супом. Вместо вызванной реанимационной скорой помощи приехала обычная машина без необходимого оборудования, где не было даже кислородной подушки. После неправильного оказания медицинской помощи Насте стало только хуже. Девочке сделали операцию по пересадке кожи, донором выступила ее мать. Однако малышка до сих пор находится в коме – у нее отсутствует сознание, она парализована. Диагноз – атрофия головного мозга. Помочь вернуться к нормальной жизни могут стволовые клетки, - рассказывает волонтер Мария Алажинова, которая случайно узнала об этом горьком происшествии случайно и обращается ко всем неравнодушным людям помочь девочке.

Министерство здравоохранения Республики Бурятии оплатило месячное стационарное лечение в институте имени профессора А.Л.

Поленова, где Насте Доржиевой назначили срочное лечение инъекцией стволовыми клетками. Эту процедуру будет проводить Банк стволовых клеток. Забор стволовых клеток будут производить из костного мозга и в течение 3-4 недель будут их выращивать. Этих клеток хватит только на 2 введения, а стоимость одной инъекции - 350 000 рублей.

- Министерство здравоохранения не может оплачивать услуги не государственных организаций, к которым относится Банк стволовых клеток. В настоящее время собрано только 137 331,15 рублей. Осталось собрать 212 668,85 рублей. Для оплаты лечения в Банк стволовых клеток остались считанные дни, - рассказывает тетя девочки Арюна Дымрынова. Она от имени родных благодарит всех, кто помогает спасти Настю.

Связаться с родителями Насти Доржиевой можете по телефону **8 (911) 024-02-46.**

Желающие могут перечислить деньги:

в Сбербанке на № счёта социальной карты Доржиевой Ирины Валерьевны - мамы Насти: 639002099001899132 с паспортом.

Также можно перевести со своей карты на карту через банкомат.

БИЛАЙН 960 262 6867 с Билайна на Билайн через мобильный перевод, набрав команду: *145* 960 262 6867* сумма перевода # вызов

Дождитесь SMS-сообщения с трехзначным кодом подтверждения.

Подтвердите перевод суммы, набрав команду: *145* код подтверждения # вызов
Яндекс деньги: ЯК 410011517132245

Qiwi кошелек: 9110240246
Яндекс деньги
ЯК 410011517132245

Сэрэгма ДОНДОКОВА.

ЖАИ
Оформление домов и фасадов
Детские площадки
Столярные изделия
88148472496
60 00 72